

ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับภาพตัวแทนครูไทยในหนังสือ*ครูดีในดวงใจ**

กฤษณะ ชมภูวง**

ณัฐพร พานโพธิ์ทอง***

รับบทความ: 29 เมษายน 2568

แก้ไขบทความ: 19 มิถุนายน 2568

ตอบรับ: 14 กรกฎาคม 2568

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกลวิธีทางภาษากับภาพตัวแทนของครูไทยในหนังสือ “ครูดีในดวงใจ” ระหว่างปี 2561-2562 โดยใช้แนวคิดของฟาน ไดก์ (van Dijk, 2015) เป็นกรอบในการวิเคราะห์ ข้อมูลมาจากตัวบทจำนวน 100 ตัวบทที่คัดเลือกอย่างเป็นระบบ กลวิธีทางภาษาหลักที่พบคือการเล่าเรื่อง โดยพบกลวิธีทางภาษาย่อยในเรื่องเล่า ได้แก่ 1. การให้นิยามโดยใช้กระบวนการที่เกี่ยวกับสภาพ 2. การใช้ชนิดกระบวนการที่สื่อการกระทำ และกระบวนการที่สื่อความคิดความรู้สึก 3. การใช้ ضمโนอุปลักษณ์ 4. ประโยคที่สัมพันธ์กันแบบเหตุ-ผล 5. ประโยคที่สัมพันธ์กัน

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต เรื่อง *ความสัมพันธ์ระหว่างกลวิธีทางภาษากับภาพตัวแทนที่แข่งขันกันของครูไทยในข่าวออนไลน์และหนังสือครูดีในดวงใจ* ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

** นิสิตหลักสูตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (อีเมล: 6380002122@student.chula.ac.th)

*** รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (อีเมล: ntp1142@hotmail.com)

แบบขัดแย้ง 6. การใช้เสียงของครูและบุคคลอื่น 7. การอ้างอิง 8. การใช้คำอ้างถึง ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าภาพตัวแทนของครูไทยในตัวบทประกอบด้วย 3 ภาพหลัก ได้แก่ 1) ครูเป็นมากกว่าอาชีพ 2) ครูเป็นผู้เพียบพร้อม และ 3) ครูเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่อย่างสมบูรณ์ หนังสือ*ครูดีในดวงใจ*มุ่งนำเสนอภาพครู “ในอุดมคติ” ที่สมบูรณ์แบบจนเกินจริง นอกจากนี้ยังเน้นภาพครูในฐานะผู้ปฏิบัติตามนโยบายของรัฐมากกว่าครูในฐานะ “ครูในดวงใจของศิษย์” ซึ่งอาจนำไปสู่การกลายเป็นภาพเหมารวมและมองข้ามความเป็นจริงบางประการในที่สุด

คำสำคัญ: วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์, ภาพตัวแทน, ครูดีในดวงใจ

The Relationship Between Linguistic Devices and Representations
of Thai Teachers in the Booklets Entitled
*Khru Di Nai Duangchai**

Kritsana Chomphuwong**

Natthaporn Panpothong***

Received: April 29, 2025

Revised: June 19, 2025

Accepted: July 14, 2025

Abstract

This research aims to analyze the relationship between linguistic strategies and the representation of Thai teachers in the booklets entitled *Khru Di Nai Duangchai* during 2018–2019, utilizing van Dijk's (2015) theoretical framework as the analytical lens. Data were collected from 100

* This article is part of a master's thesis entitled *The Relationship Between Linguistic Devices and Competing Representations of Thai Teachers in Online News and the Booklets Entitled Khru Di Nai Duangchai*, Department of Thai, Faculty of Arts, Chulalongkorn University.

** Master's student, Department of Thai, Faculty of Arts, Chulalongkorn University (Email: 6380002122@student.chula.ac.th)

*** Associate Professor, Department of Thai, Faculty of Arts, Chulalongkorn University (Email: ntp1142@hotmail.com)

systematically sampled texts. The primary linguistic strategy identified was narrative discourse, within which eight sub-strategies were found: 1) definition through relational processes, 2) use of material and mental processes, 3) metaphors, 4) cause and effect sentence structures, 5) contrastive sentence structure, 6) use of teacher and other voices, 7) textual reference and 8) reference word selection. The findings reveal that the representation of Thai teachers in the texts comprises three main representations: 1) Teachers as more than a profession, 2) Teachers as perfectly qualified professionals, and 3) Teachers as complete duty performers. *Khru Di Nai Duangchai* or “Good Teachers in Hearts” aims to present an “idealized” representation of teachers that is perfect to the point of being unrealistic. Furthermore, it emphasizes the representation of teachers as state policy implementers rather than “teachers in students’ hearts,” which may ultimately lead to stereotyping and overlooking certain realities.

Keywords: critical discourse analysis, representation, *Khru Di Nai Duangchai*

บทนำ

เนื่องจากครูเป็นวิชาชีพที่ได้รับการยกย่องจากสังคมไทย ทำให้ปรากฏเรื่องราวของครูในสื่อที่หลากหลาย จากการสำรวจข้อมูลสื่อที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับครู พบว่าการนำเสนอในสื่อต่าง ๆ ทั้งที่ผลิตโดยภาครัฐและเอกชน ในส่วนของภาครัฐ ผู้วิจัยพบสื่อที่น่าสนใจคือหนังสือ*ครูดีในดวงใจ* ผลิตโดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นหนังสือเผยแพร่ผลงานของผู้ที่ได้รับรางวัล “ครูดีในดวงใจ” โดยดำเนินการโครงการตั้งแต่ปี 2546 จนถึงปัจจุบัน รวมระยะเวลามากกว่า 20 ปี ผู้ได้รับรางวัลจะได้รับเกียรติบัตร เข็มเชิดชูเกียรติ และโล่รางวัล ซึ่งถือว่าเป็นผลงานระดับชาติ มีการประกาศรับสมัครครูผู้มีคุณสมบัติและได้ระบุวัตถุประสงค์การดำเนินการโครงการดังกล่าวในประกาศว่า

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานจึงจัดให้มีโครงการ “ครูดีในดวงใจ” ครั้งที่ 18 พ.ศ. 2564 เพื่อสรรหาและคัดเลือกครูสายงานการสอน ผู้เป็นที่ศรัทธายกย่องยอมรับของนักเรียน เพื่อนครู และสังคม ว่าเป็นแบบอย่างของผู้มีจิตวิญญาณแห่งความเป็นครู และได้ทุ่มเทเสียสละเพื่อช่วยเหลือดูแลนักเรียนอย่างต่อเนื่อง จนเกิดผลงานเป็นที่ประจักษ์

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2566, น. 1)

หนังสือ*ครูดีในดวงใจ*ผลิตโดยหน่วยงานภาครัฐ จากการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น จะเห็นว่าการกำหนดรูปแบบไว้อย่างเป็นสัดส่วนชัดเจน เริ่มจากระบุชื่อผลงาน/พฤติกรรมดีเด่น จากนั้นเป็นส่วนข้อมูลส่วนตัว ตีพิมพ์ถ่าย อุดมคติในการทำงาน และเนื้อหาซึ่งประกอบไปด้วย 3 ส่วน คือ 1. เกริ่นนำด้วยอุดมการณ์ หลักการปฏิบัติงาน 2. อธิบายเป้าหมาย ความคาดหวัง กระบวนการทำงาน 3. สรุปประโยชน์ ผลที่เกิดจากการทำงาน จากนั้นจะเป็นส่วนของการรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นความจริง โดยมีผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเป็นผู้ลงนามรับรอง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“เด็ก ๆ เชื้อสายพม่า มอญ กะเหรี่ยง กะเหรี่ยง อิสลาม ลาว ยกเว้นไทย ลูกศิษย์ตัวน้อยต่างเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม หลายเผ่าพันธุ์ของครู... ส่งเสียงพูดคุย หยอกล้อกันด้วยภาษาถิ่น แทบจะไม่ต้องนึกถึงภาษาไทยที่พูดกันแทบไม่ได้ ซึ่งเป็นหนึ่งในปัจจัยที่ทำให้การเรียนการสอนล่าช้า สะดุดเป็นระยะ เพราะนักเรียนไม่รู้จักรสระ จำไม่ได้ ผสมคำไม่เป็น ครูต้องหาวิธีการและแนวทางแก้ปัญหา กระทั่งคิดตัวช่วยเป็นแบบฝึกเสริมทักษะชุด เรารักสระจำนวน 15 เล่ม นำมาบูรณาการให้นักเรียนฝึกอ่านและเขียน ทำให้เห็นข้อบกพร่องและแก้ไขได้ทันที จนเด็ก ๆ สามารถประสมสระกับพยัญชนะได้อย่างถูกต้อง เกิดเป็นความสนุกสนาน”

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2561, น. 29)

จากตัวอย่าง แสดงกระบวนการในการผลิตสร้างความหมายของ “ครูดีในดวงใจ” โดยการใช้กลวิธีทางภาษา คือ กลวิธีการเล่าเรื่องแบบสาเหตุผลลัพธ์ เริ่มจากนำเสนอประเด็นปัญหา คือ นักเรียนหลากหลายชาติพันธุ์ที่ไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ จากนั้นนำเสนอว่าครูได้ดำเนินการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ โดยเป็นผู้เข้ามาคิดค้นแบบฝึกเสริมทักษะ และตอนท้ายได้นำเสนอผลลัพธ์ความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม คือ การที่นักเรียนสามารถเรียนรู้การประสมสระกับพยัญชนะ ซึ่งไม่เพียงเรียนรู้ได้อย่างถูกต้อง หากแต่ยังเรียนรู้อย่างสนุกสนานอีกด้วย ตัวบทข้างต้นนำเสนอภาพของครูที่มุ่งมั่นพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหานักเรียนจนเกิดผลสำเร็จ

ตัวอย่างข้างต้นเป็นส่วนหนึ่งซึ่งนำเสนอภาพของครูผ่านภาษา โดยมีภาครัฐเป็นผู้ผลิตตัวบทผ่านรูปแบบที่มีการกำหนดอย่างชัดเจน กลวิธีทางภาษาดังกล่าวอาจนำไปสู่การสร้างภาพครูที่สมบูรณ์แบบ ซึ่งจะทำให้เกิดภาพเหมารวมและความคาดหวังจากผู้คนในสังคมต่อครู ปัจจัยดังกล่าวอาจเป็นสิ่งที่สร้างความกดดันให้กับแวดวงผู้ประกอบอาชีพครู เนื่องจากในความเป็นจริง ครูในแต่ละโรงเรียนมีสภาพแวดล้อมและปัจจัยที่แตกต่างกัน

จะเห็นได้ว่า ตัวบทหนังสือ*ครุฑในดวงใจ*นั้น มิใช่เป็นเพียงการนำเสนอความจริงที่เกิดขึ้นเพียงเท่านั้น หากแต่ยังผ่านกระบวนการคัดเลือก ประกอบสร้าง ผ่านมุมมองของผู้ผลิตตัวบท มิได้อยู่ในสภาพเป็นกลาง แต่มีจุดประสงค์บางอย่างในการนำเสนอ การนำเสนอเรื่องราวของครุฑในหนังสือ*ครุฑในดวงใจ* สร้างความหมายให้กับ “ครุฑ” และยังตรึง “ความหมาย” ดังกล่าวให้ดำรงอยู่และกลายเป็นที่ยอมรับเข้าใจในสังคมวงกว้าง ความหมายหรือชุดความคิดดังกล่าวเรียกว่า ภาพตัวแทน (representation) ลักษณะดังกล่าวสามารถนำแนวคิดเรื่องวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (critical discourse analysis: CDA) มาใช้ในการวิเคราะห์ภาพตัวแทนของครุฑจากวาทกรรมได้

แม้จะมีการศึกษาภาพตัวแทนจากมุมมองวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์เป็นจำนวนมาก แต่ผู้วิจัยพบงานวิจัยที่ศึกษากลวิธีทางภาษาที่สัมพันธ์กับภาพตัวแทนครุฑในภาษาไทย ได้แก่ ภาพตัวแทนครุฑที่สื่อผ่านกลวิธีทางภาษาในวาทกรรมหนังสือพิมพ์รายวันไทยของสิริภพ โพธิมา (2565) ซึ่งศึกษากลวิธีทางภาษาและภาพตัวแทนจากตัวบทหนังสือพิมพ์รายวันของไทยในปี 2563 สำหรับงานวิจัยซึ่งศึกษาภาพตัวแทนครุฑในภาษาต่างประเทศ ได้แก่ งานวิจัยของสตามู (Stamou, 2001) เรื่อง “The Representation of Non-Protesters in a Student and Teacher Protest: A Critical Discourse Analysis of News Reporting in a Greek Newspaper” ซึ่งศึกษากลวิธีทางภาษาและการนำเสนอภาพตัวแทนครุฑและนักเรียนจากการรายงานข่าวการประท้วงของหนังสือพิมพ์กรีกในปี 1998-1999

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องเบื้องต้น พบว่ายังไม่มี การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกลวิธีทางภาษากับภาพตัวแทนครุฑในวาทกรรมหนังสือ*ครุฑในดวงใจ*ซึ่งเป็นสิ่งพิมพ์ที่ผลิตโดยหน่วยงานภาครัฐ เป็นองค์กรที่ได้รับการรับรองตามกฎหมาย สามารถแพร่กระจายตัวบทไปสู่โรงเรียนและนักเรียนทั่วประเทศ ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาภาพตัวแทนครุฑในวาทกรรมหนังสือ*ครุฑในดวงใจ* โดยศึกษาข้อมูลในช่วงปี 2561-2562 เนื่องจากผู้วิจัยได้รับข้อมูลจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานว่าภายหลังปี 2562 ไม่มีการผลิตหนังสือดังกล่าว แต่ยังคงมีการรับสมัคร

คัดเลือกครูเพื่อเข้ารับรางวัลดังกล่าวมาจนถึงปัจจุบัน โดยการวิจัยในครั้งนี้จะแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างกลวิธีการใช้ภาษาในการประกอบสร้างภาพตัวแทนของครู โดยมีความคาดหวังว่าผลการศึกษาก่อให้เกิดความเข้าใจและความตระหนักรู้ว่าแท้จริงสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นมโนภาพในความรู้ของเราเกี่ยวกับบุคคลที่ประกอบวิชาชีพครู ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการประกอบสร้าง “ความจริง” ผ่านกระบวนการคัดเลือก ตัดทอน ขยาย เปรียบเทียบ โดยผู้มีอำนาจในการผลิตและกระจายตัวบทไปยังผู้รับ โดยมีกรอบทางสังคมวัฒนธรรมคอยพยุงและสร้างความน่าเชื่อถือให้กับสื่อเหล่านั้น

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกลวิธีทางภาษากับภาพตัวแทนครูในวาทกรรม หนังสือ *ครุฑในดวงใจ* ตั้งแต่ปี 2561-2562

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเรื่องวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis: CDA)

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2560) ได้แสดงความหมายของวาทกรรมที่ได้รับแนวคิดมาจากมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) นิยามนี้ถูกนำไปใช้อย่างแพร่หลายในงานด้านวาทกรรม คือ

“ระบบ และกระบวนการในการสร้าง/ผลิต (constitute) เอกลักษณ์ (identity) และความหมาย (significance) ให้กับสรรพสิ่งต่าง ๆ ในสังคมที่ห่อหุ้มเราอยู่ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจริง อำนาจ หรือตัวตนของเราเอง”

(ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2560, น. 29)

จากการศึกษาเบื้องต้น ผู้วิจัยพบว่าหนังสือ*ครุฑในดวงใจ*มีส่วนสำคัญในการสร้างความหมายและการรับรู้ของ “ครู” อย่างเป็นระบบ ดังนั้น หนังสือ*ครุฑในดวงใจ* จึงเป็นวาทกรรมประเภทหนึ่ง

วาทกรรมกับอำนาจมีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด ในแง่ที่ผู้มีอำนาจมากกว่าใช้วาทกรรมในการควบคุมความคิดจิตใจของผู้ที่มีอำนาจน้อยกว่า ซึ่งความคิดจิตใจก็จะไปควบคุมการกระทำของกลุ่มคนที่มีอำนาจน้อยกว่าอีกทีหนึ่ง คำถามข้างต้นจึงเป็นคำถามสำคัญของการศึกษาตามแนววาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ ฟาน ไดก์ได้อธิบายความหมายของการศึกษาวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (critical discourse analysis) ไว้ดังนี้

Critical Discourse Analysis (CDA) is discourse analytical research that primarily studies the way social-power abuse and inequality are enacted, reproduced, legitimated, and resisted by text and talk in the social and political context. With such dissident research, critical discourse analysts take an explicit position and thus want to understand, expose, and ultimately challenge social inequality. This is also why CDA may be characterized as a social movement of politically committed discourse analysts.

(van Dijk , 2015, p. 466)

กล่าวได้ว่า วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ คือ การวิจัยเชิงวิเคราะห์วาทกรรมโดยมุ่งศึกษาวิธีการใช้อำนาจในทางมิชอบ ความไม่เท่าเทียมกัน การผลิตซ้ำ การสร้างความชอบธรรม และการต่อต้าน โดยศึกษาตัวบททั้งที่เป็นข้อเขียนและคำพูดในบริบททางสังคมและการเมือง เป็นการวิจัยที่ผู้วิจัยมีจุดยืนชัดเจน จึงต้องการทำความเข้าใจตีแผ่ และท้าทายความเหลื่อมล้ำทางสังคม

งานวิจัยนี้เนื่องจากการเป็นการศึกษาโดยนักภาษา ผู้วิจัยจึงจะมุ่งเน้นไปที่การวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาในตัวบทที่จะแสดงภาพตัวแทนของครูไทยในลักษณะต่าง ๆ ตามแนวคิดของฟาน ไคก์ (van Dijk, 2015, pp. 473-474) ซึ่งเน้นการศึกษาโครงสร้างทางสังคม (social structure) ควบคุมโครงสร้างวาทกรรม (discourse structures) ด้วยวิธีต่าง ๆ ซึ่งมีอิทธิพลต่อความรู้เข้าใจของปัจเจกและสังคม (personal and social cognition) ในลักษณะแบบวิภาษ โดยเขาได้แสดงตัวอย่างการวิเคราะห์โครงสร้างวาทกรรมดังนี้

1. พาดหัวข่าวและส่วนนำ (headlines and leads)
2. ความหมายเป็นนัยและมูลบท (implication and presuppositions)
3. อุปลักษณ์ (metaphors)
4. การเลือกใช้ศัพท์ (the lexical expression)
5. โครงสร้างประโยคกรรมและกระบวนการทำให้กลายเป็นหน่วยนาม (passive sentence structures and nominalization)

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษากลวิธีทางภาษาที่สัมพันธ์กับภาพตัวแทนครูไทยในหนังสือ *ครูดีในดวงใจ* เพื่อแสดงให้เห็นว่าการให้รางวัลเป็นการให้กำลังใจ ยกย่องผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ครู แต่ก็ถ่ายทอดอุดมการณ์บางประการแก่ครู โดยเฉพาะผู้รับสารที่อาจเป็นครู ซึ่งเมื่อได้ศึกษาตัวบทเหล่านี้ก็จะได้รับอุดมการณ์เพื่อนำไปปฏิบัติต่อ การสร้างความตระหนักรู้ดังกล่าวจึงจะนำไปสู่การปลดปล่อยครูจากพันธนาการทางความคิดและวิถีปฏิบัติ รวมถึงสร้างความเข้าใจแก่คนในสังคมได้

2. แนวคิดเรื่องภาพตัวแทน (Representation)

สจิวต ฮอลล์ (Hall, 2013) ให้คำนิยามเรื่องภาพตัวแทนว่าเป็นการผลิตความหมายของชุดความคิดในจิตใจหรือในระดับความคิด (mind) ผ่านภาษา เป็นความเชื่อมโยงระหว่างชุดความคิดกับภาษา ซึ่งอ้างถึง “สิ่งที่เป็นจริงในโลก” กับ “สิ่งที่เกิดขึ้นในจินตนาการ”

ฮอลล์เสนอว่า ความหมายของสิ่งต่าง ๆ ไม่ได้อยู่ในวัตถุ ผู้คน หรือสิ่งของ และไม่ได้อยู่ในถ้อยคำ แต่ความหมายถูกสร้างโดยระบบภาพตัวแทน (the system of representation) ดังข้อความที่ว่า

The meaning is constructed by the system of representation. It is constructed and fix by the code, which sets up the correlation between our conceptual system and our language system.

(Hall, 2013, p. 7)

ความหมายถูกสร้างขึ้นโดยระบบภาพตัวแทน ความหมายถูกสร้างและแก้ไขผ่านสัญลักษณ์ ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างระบบโนทัศน์กับระบบภาษาของเรา

ฮอลล์กล่าวว่า ภาพตัวแทนมีขั้นตอนสองระดับด้วยกัน คือ

1. ระดับการนำเสนอภาพตัวแทนในกระบวนการความคิด (mental representation) เป็นการกลั่นกรองกระบวนการชุดความรู้ที่เกิดขึ้นภายในสมอง ชุดความคิดในสมองสามารถเป็นได้ทั้งรูปธรรมและนามธรรม เช่น โต๊ะ เก้าอี้ เสื้อ ความดี ความชั่ว ความสุข ฯลฯ ชุดความคิดดังกล่าวจะถูกเก็บไว้ในสมองเนื่องจากการเรียนรู้หรือมีประสบการณ์จากสิ่งเหล่านั้น

2. ระดับการนำเสนอภาพตัวแทนนอกกระบวนการความคิด เป็นการสื่อสารชุดความรู้ที่อยู่ภายในสมองออกมาให้ผู้อื่นรับรู้ผ่านระบบของภาษาโดยอาศัยเรื่องการเข้ารหัส เช่น เมื่อพูดถึงแมว มนุษย์ก็จะเชื่อมโยงเข้ากับสัตว์สี่ขาตัวเล็ก ร้องเหมียวได้ทันที เนื่องจากมนุษย์มีข้อมูลเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเสียงของคำว่าแมวกับสัตว์ที่มีอยู่ในสมอง นอกจากนี้ ฮอลล์ยังเสนอเพิ่มเติมอีกว่าภาพตัวแทนไม่ได้สื่อความหมายตรงไปตรงมาเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังสื่อความหมายแฝงไว้อีกด้วย

(Hall, 2013, pp. 17-23)

จะเห็นได้ว่า ภาพตัวแทนคือระบบในการประกอบสร้างความหมายให้แก่สิ่งต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นในระดับความคิด ภาพตัวแทนไม่ได้มีสภาพเป็นกลาง ปราศจากอคติ ได้รับอิทธิพลจากจุดยืนและมุมมองของผู้ส่งสาร โดยผ่านการตีความ ประเมินค่า เลือกสรร และสร้างความหมายแฝงบางประการร่วมด้วย

จากการวิเคราะห์ในเบื้องต้น ผู้วิจัยพบว่าแนวความคิดเรื่องภาพตัวแทนนี้มีความสอดคล้อง เหมาะสม และจำเป็นต่อการศึกษาในครั้งนี้อย่างยิ่ง ซึ่งจะแสดงให้เห็นว่ากลวิธีทางภาษาสัมพันธ์กับการประกอบสร้างความหมายของครู จนกลายเป็น “ภาพตัวแทน” ซึ่งมีที่มาจาก “การเลือก” ของผู้มีอำนาจในสังคม จนนำไปสู่ภาพที่ไหลเวียนอยู่ในความคิดของคนในสังคม การสร้างความตระหนักรู้ในประเด็นดังกล่าวจะนำไปสู่การสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นต่อผู้ที่อยู่ในแวดวงวิชาชีพครูได้

3. งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับภาพตัวแทนครู

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องเบื้องต้น พบงานวิจัยที่ศึกษาภาพตัวแทนครู โดยใช้แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ ดังนี้

งานวิจัยภาษาไทยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งศึกษาวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ที่เน้นการวิเคราะห์ตัวบท ได้แก่ ภาพตัวแทนครูที่สื่อผ่านกลวิธีทางภาษาในวาทกรรมหนังสือพิมพ์รายวันไทยของสิริภพ โพธิมา (2565) ผลการวิจัยพบภาพตัวแทนครูใน 2 ลักษณะ คือ ภาพตัวแทนครูที่มีคุณลักษณะด้านลบและมีความประพฤติไม่เหมาะสมกับภาพตัวแทนครูที่มีคุณลักษณะด้านบวกและมีความเป็นครูตามที่สังคมคาดหวัง โดยผู้วิจัยอภิปรายผลว่าการนำเสนอภาพตัวแทนครูในหนังสือพิมพ์มักนำเสนอภาพด้านลบมากกว่าภาพด้านบวก เพื่อดึงดูดให้ผู้อ่านเกิดความสนใจ

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังพบงานวิจัยที่ศึกษาวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ซึ่งเน้นการวิเคราะห์ทางภาษากับสื่อประเภทเพลง ได้แก่ พิชญาวี ทองกลาง และทินวัฒน์ สร้อยกุดเรือ (2564) เรื่อง “กลวิธีการใช้คำกริยากับการประกอบสร้างภาพแทนครูในเนื้อเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับครู” พบการใช้คำกริยาโดยครูและการใช้คำกริยาโดยผู้อื่น ซึ่งแสดง

ภาพตัวแทนของครูในลักษณะเป็นไปตามอุดมคติ เช่น มุ่งมั่นตั้งใจ รักและศรัทธาในอาชีพทำงานหนัก อดทน และ “ภาพแทนครูในบทเพลงชุด ‘ครูดีในดวงใจ’” ของธารารัตน์ เป็ดทิพย์ และมารศรี สอทิพย์ (2561) ซึ่งพบภาพตัวแทนครูในลักษณะเป็นไปตามอุดมคติมากกว่าภาพตัวแทนครูที่ไม่เป็นไปตามอุดมคติ สื่อภาพยนตร์สั้น ได้แก่ “ความสัมพันธ์ระหว่างกลวิธีทางภาษากับชุดความคิดความเป็นครูในภาพยนตร์สั้นชุดหนึ่งของ 7-Eleven” ของกานต์ธีรา สมาลวงษ์ และคณะ (2566) ซึ่งพบชุดความคิด 3 ประการ คือ ครูต้องทุ่มเทเสียสละ ครูต้องเมตตาต่อศิษย์ และครูต้องพัฒนาเด็กให้เป็นคนที่สมบูรณ์

นอกจากนี้ ผู้วิจัยพบงานวิจัยต่างประเทศที่เกี่ยวข้อง คือ “The Representation of Non-Protesters in a Student and Teacher Protest: A Critical Discourse Analysis of News Reporting in a Greek Newspaper” (Stamou, 2001) ซึ่งได้ศึกษาภาพตัวแทนของครูและนักเรียนในวาทกรรมข่าวหนังสือพิมพ์ซึ่งนำเสนอประเด็นการประท้วงในกรีซระหว่างปี 1998-1999 เขาได้สังเกตเห็นว่า การนำเสนอข่าวการประท้วงมักนำเสนอผู้ประท้วงว่าเป็นแหล่งที่มาของความรุนแรง ส่วนตำรวจมักถูกนำเสนอว่าเป็นเหยื่อจากความรุนแรง ทั้งนี้ ผู้ร่วมเหตุการณ์ประท้วงฝ่ายอื่น ๆ (non-protester) มักถูกมองข้ามแต่ก็ปรากฏในเนื้อหาข่าวและส่งผลสำคัญต่อจุดยืนของผู้อ่านต่อกลุ่มผู้ประท้วง ผลการศึกษาพบว่ามี การนำเสนอผู้เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์การประท้วง โดยใช้กลวิธีทางภาษานำเสนอพฤติกรรมเชิงลบของ “พวกเขา” แต่ใช้กลวิธีการแก้ต่าง การให้เหตุผล และการสร้างความชอบธรรม ให้แก่ “พวกเรา” อาจชี้แนะให้ผู้อ่านสร้างภาพตัวแทนครูและนักเรียนในเชิงลบและมีท่าทีเกลียดชังการประท้วงในที่สุด

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยพบว่ามีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่องนี้ แต่มีความแตกต่างที่สำคัญคือผู้วิจัยสนใจการศึกษาภาพตัวแทนครูหนังสือครูดีในดวงใจ ซึ่งเป็นตัวบทจากมุมมองจากภาครัฐ

วิธีการศึกษา

1. สํารวจ รวบรวม และศึกษาแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยเลือกศึกษาแนวคิดเรื่องวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (critical discourse analysis: CDA) ตามแนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ของฟาน ไคก์ (van Dijk, 2015) แนวคิดเรื่องภาพตัวแทน (representation) ของสจิวต์ ฮอลล์ (Hall, 2013)

2. เก็บรวบรวมข้อมูล ศึกษาข้อมูลจากหนังสือ*ครูดีในดวงใจ* วาทกรรมของภาครัฐ ผลิตโดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ควบคุมโดยกระทรวงศึกษาธิการ และเป็นหน่วยงานต้นสังกัดที่ควบคุม มอบนโยบายการทำงานให้แก่โรงเรียนและข้าราชการครู ผู้วิจัยจะศึกษาวาทกรรมหนังสือ*ครูดีในดวงใจ* โดยเก็บข้อมูลตั้งแต่ปี 2561-2562 ซึ่งนำเสนอข้อมูลผู้ได้รับรางวัล “ครูดีในดวงใจ” แบ่งตามสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาทั่วประเทศ ปี 2561 จำนวน 203 คน และปี 2562 จำนวน 219 คน มีตัวบททั้งสิ้นจำนวน 422 ตัวบท หลังจากนั้นนำมาสุ่มด้วยวิธีการสุ่มอย่างมีระบบ (systematic random sampling) โดยเรียงลำดับข้อมูลตัวบทตามช่วงปี จากนั้นเลือกตัวบท 1 ตัวบทจากทุก ๆ 10 ตัวบท โดยใช้วิธีการสุ่มอย่างง่ายในการหาเลขเริ่มต้น รวมทั้งสิ้น 100 ตัวบท

3. การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกลวิธีทางภาษาตามแนวคิดของฟาน ไคก์ (van Dijk, 2015)

4. เรียบเรียงผลการวิเคราะห์และรายงานผลการวิจัย

5. สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และนำเสนอข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษา

ผลการวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาที่สัมพันธ์กับภาพตัวแทนครูไทยในหนังสือ*ครูดีในดวงใจ* ในช่วงปี 2561-2562 จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกลวิธีทางภาษากับภาพตัวแทนของครูไทยในหนังสือ*ครูดีในดวงใจ* ผู้วิจัยพบภาพตัวแทนครูไทย 3 ภาพหลัก ได้แก่ 1. ครูเป็นมากกว่าอาชีพ 2. ครูเป็นผู้เสียสละ 3. ครูเป็นผู้ปฏิบัติ

หน้าที่อย่างสมบูรณ์ ภาพตัวแทนดังกล่าวถูกนำเสนอผ่านกลวิธีทางภาษาหลักคือการเล่าเรื่อง ในเรื่องเล่าพบกลวิธีทางภาษาอื่น ๆ อีก 8 กลวิธี ได้แก่ 1. การให้นิยามโดยใช้กระบวนการที่เกี่ยวกับสภาพ 2. การใช้ชนิดกระบวนการที่สื่อการกระทำ และกระบวนการที่สื่อความคิดความรู้สึก 3. การใช้นิอุปลักษณ์ 4. ประโยคที่สัมพันธ์กันแบบเหตุผล 5. ประโยคที่สัมพันธ์กันแบบขัดแย้ง 6. การใช้เสียงของครูและบุคคลอื่น 7. การอ้าอิง 8. การใช้คำอ้าอิง ผู้วิจัยจะแบ่งการนำเสนอโดยเริ่มจากแสดงกลวิธีทางภาษาที่ใช้สื่อภาพตัวแทน จากนั้นจึงจะสรุปภาพตัวแทนครูไทยและแสดงประเด็นการวิพากษ์จากภาพตัวแทนตามลำดับ

1. กลวิธีทางภาษาที่ใช้สื่อภาพตัวแทนในวาทกรรมหนังสือครูดีในดวงใจ

1.1 การให้นิยามโดยใช้กระบวนการที่เกี่ยวกับสภาพ

การให้นิยาม หมายถึง การให้คำจำกัดความหรือความหมายกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ผู้วิจัยพบการใช้กระบวนการที่เกี่ยวกับสภาพ (relational process) เป็นจำนวนมาก ซึ่งกระบวนการที่เกี่ยวกับสภาพเป็นกระบวนการที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งสองสิ่ง แสดงด้วยคำกริยา ‘be’ และกริยาที่มีความหมายในกลุ่มเดียวกัน (Halliday, 1985; ญัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2556, น. 75-76) ผู้วิจัยพบกระบวนการที่เกี่ยวกับสภาพที่ใช้กริยา มี และ เป็น ตามด้วยคุณสมบัติต่าง ๆ ที่ผู้ผลิตตัวบทใช้นิยามความเป็นครู ดังนี้

ปีที่ 43 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2569)

ตารางที่ 1 การให้นิยามโดยใช้กระบวนการที่เกี่ยวกับสภาพในวาทกรรมหนังสือครูดีในดวงใจ

ที่	กริยา สภาพ	ตัวอย่างคุณสมบัติ	ความถี่	ร้อยละ	บทบาทของกลวิธี
1	มี เป็น	ความเสียสละ, น้ำใจ, ความเมตตา, ความหวังดี, ความตั้งใจ ฯลฯ	56	35.90	สื่อความหมาย “ครูเป็นผู้มี คุณธรรม จริยธรรม”
2	มี เป็น	จิตวิญญาณ, ความเป็น ครู, ความรักและศรัทธา, อุดมคติ, อุดมการณ์ ฯลฯ	50	32.05	สื่อความหมาย “ครูเป็นผู้มี อุดมการณ์ ความเป็นครู”
3	เป็น	อาชีพที่มีเกียรติ, อาชีพที่คนทั่วไปยกย่อง ฯลฯ	17	10.90	สื่อความหมาย “ครูเป็นอาชีพที่มี เกียรติ”
4	มี	ประสบการณ์, อายุ ราชการ, ความรู้ ความสามารถ ฯลฯ	11	7.05	สื่อความหมาย “ครูเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ”
5	เป็น	แบบอย่าง, แบบอย่างที่ดี, ตัวอย่าง, หัวหน้า ฯลฯ	11	7.05	สื่อความหมาย “ครูเป็นแบบอย่าง เป็นผู้นำ”
6	เป็น	ที่ยอมรับ, เป็นไว้วางใจ, ผู้เหมาะสมแก่รางวัล ฯลฯ	11	7.05	สื่อความหมาย “ครูเป็นผู้ได้รับ การยอมรับ”
รวม			156	100	

การให้นิยามครูโดยใช้กระบวนการสภาพที่ปรากฏในวาทกรรมหนังสือ*ครูดีในดวงใจ*ถือเป็นกระบวนการที่มีความโดดเด่น ปรากฏในความถี่สูง จากตารางที่ 1 พบว่าคุณสมบัติซึ่งปรากฏหลังคำกริยาแสดงสภาพเป็นส่วนสำคัญที่ผู้ผลิตใช้สร้างนิยามของครูดีในดวงใจ ซึ่งล้วนเป็นคุณสมบัติเชิงบวกทั้งสิ้น โดยกลวิธีดังกล่าวมีบทบาทในการสร้างความหมายของ “ครูดีในดวงใจ” ซึ่งสามารถเรียงตามความถี่ได้ดังนี้ 1. “ครูเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรม” 2. “ครูเป็นผู้มีอุดมการณ์ความเป็นครู” 3. “ครูเป็นอาชีพที่มีเกียรติ” 4. “ครูเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ” 5. “ครูเป็นแบบอย่าง เป็นผู้นำ” 6. “ครูเป็นผู้ได้รับการยอมรับ” ความหมายดังกล่าวเป็นส่วนสำคัญในการประกอบสร้างภาพตัวแทนของครู “ครูเป็นมากกว่าอาชีพ” และ “ครูเป็นผู้เพียบพร้อม” ซึ่งจะได้นำเสนอในหัวข้อที่ 2

1.2 การใช้ชนิดกระบวนการเพื่อบรรยายภาพครู

1.2.1 กระบวนการที่สื่อการกระทำ

กระบวนการที่สื่อการกระทำ (material process) เป็นกระบวนการที่สื่อการกระทำทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม โดยมีผู้ร่วมเหตุการณ์ ได้แก่ 1. ผู้กระทำ (agent) 2. เป้าหมาย (goal) 3. ผู้รับประโยชน์ (beneficiary) (Halliday, 1985; ญัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2556, น. 75-76) โดยผู้วิจัยนำเสนอการวิเคราะห์ด้วยบทซึ่งมีผู้กระทำคือครู ดังนี้

ตารางที่ 2 การใช้กระบวนการที่สื่อการกระทำในวาทกรรมหนังสือครูดีในดวงใจ

ที่	กริยา การกระทำ	ตัวอย่าง เป้าหมาย/ ผู้รับประโยชน์	ความถี่	ร้อยละ	บทบาทของกลวิธี
1	ผลิต, สร้าง, จัด, จัดทำ, ทำ	<u>เป้าหมาย</u> สื่อการสอน, สื่อนวัตกรรม, อุดมการณ์, ความสุข, คน ฯลฯ <u>ผู้รับประโยชน์</u> นักเรียน	147	30.50	สื่อความหมาย “ครูเป็นผู้สร้างสิ่ง ต่าง ๆ”
2	พัฒนา	<u>เป้าหมาย</u> วิชาชีพ, หน้าที่, วิธีสอน ฯลฯ <u>ผู้รับประโยชน์</u> นักเรียน, สถานศึกษา ฯลฯ	79	16.39	สื่อความหมาย “ครูเป็นผู้พัฒนา สิ่งต่าง ๆ”
3	อบรม, ถ่ายทอด, สอน, สั่งสอน, ฝึก, ปลูกฝัง	<u>เป้าหมาย</u> ทักษะวิชาการ, นักเรียน, ลูกศิษย์, วัฒนธรรม, ฯลฯ <u>ผู้รับประโยชน์</u> นักเรียน	71	14.73	สื่อความหมาย “ครูเป็นผู้อบรม สั่งสอนนักเรียน”
4	ทุ่มเท, ให้, มอบ	<u>เป้าหมาย</u>	56	11.62	สื่อความหมาย “ครูเป็นผู้ให้”

วารสารภาษาและวรรณคดีไทย

ที่	กริยา การกระทำ	ตัวอย่าง เป้าหมาย/ ผู้รับประโยชน์	ความถี่	ร้อยละ	บทบาทของกลวิธี
		การสอน, ทุนการศึกษา, ความรัก ฯลฯ <u>ผู้รับประโยชน์</u> นักเรียน			
5	ช่วย, ช่วยเหลือ, ส่งเสริม	<u>เป้าหมาย</u> นักเรียน, ผู้บังคับบัญชา ฯลฯ	48	9.96	สื่อความหมาย “ครูเป็นผู้ ช่วยเหลือ”
6	เน้น	<u>เป้าหมาย</u> การปฏิบัติจริง, ผู้เรียนเป็นสำคัญ, นักเรียนลงมือ ปฏิบัติ ฯลฯ <u>ผู้รับประโยชน์</u> นักเรียน	27	5.60	สื่อความหมาย “ครูเป็นผู้คัดสรร สิ่งที่ดี”
7	เรียน, จบ การศึกษา, ศึกษา	<u>เป้าหมาย</u> ครูศาสตร์, สถาบันครู, วิธีการ สอน, หลักสูตร ฯลฯ	24	4.98	สื่อความหมาย “ครูเป็นผู้มี การศึกษาอย่าง เหมาะสม”

ที่	กริยา การกระทำ	ตัวอย่าง เป้าหมาย/ ผู้รับประโยชน์	ความถี่	ร้อยละ	บทบาทของกลวิธี
8	อุทิศ, เสียสละ, สละ	<u>เป้าหมาย</u> เวลา, ตน, กำลังทรัพย์ ฯลฯ <u>ผู้รับประโยชน์</u> นักเรียน	24	4.98	สื่อความหมาย “ครูเป็นผู้ เสียสละ”
9	วัดและ ประเมินผล	<u>เป้าหมาย</u> ความรู้, จุดด้อย, การเรียนรู้ ฯลฯ <u>ผู้รับประโยชน์</u> นักเรียน	6	1.24	สื่อความหมาย “ครูเป็นผู้ที่ สามารถประเมิน คุณค่านักเรียนได้”
รวม			482	100	

การใช้กระบวนการที่สื่อการกระทำ เป็นกระบวนการที่ปรากฏในวาทกรรม หนังสือ *ครูดีในดวงใจ* ในความถี่สูงสุด จากตารางที่ 2 พบว่าครูได้รับการนำเสนอในฐานะ ผู้กระทำประโยชน์ต่าง ๆ แก่นักเรียนเป็นส่วนใหญ่ สังเกตได้จากมีการระบุผู้รับประโยชน์ เป็นนักเรียน นอกจากนี้ยังพบผู้รับประโยชน์ในลักษณะของสถาบันคือสถานศึกษาและ การศึกษาไทย เป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่าครูมีบทบาทสำคัญในระดับชาติ เป้าหมายของการ กระทำมีทั้งส่วนที่เป็นรูปธรรม เช่น สื่อการสอน หลักสูตร ซึ่งเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการ ปฏิบัติหน้าที่ครูโดยตรง และส่วนที่เป็นนามธรรม เช่น ความเอาใจใส่ ความรัก ความ เมตตา ความรู้ นอกจากนี้ยังพบเป้าหมายของการกระทำที่อาจกล่าวได้ว่ามิใช่หน้าที่ของ ครูโดยตรง เช่น กำลังทรัพย์ แสดงให้เห็นว่าครูดีในดวงใจนั้นได้รับความคาดหวังที่เกิน กว่าหน้าที่ของตน

ผู้วิจัยพบความหมายที่ถูกสร้างให้กับครูดีในดวงใจ เรียงตามความถี่จากมากไปน้อย ดังนี้ 1. “ครูเป็นผู้สร้างสิ่งต่าง ๆ” 2. “ครูเป็นผู้พัฒนาสิ่งต่าง ๆ” 3. “ครูเป็นผู้อบรมสั่งสอนนักเรียน” 4. “ครูเป็นผู้ให้” 5. “ครูเป็นผู้ช่วยเหลือ” 6. “ครูเป็นผู้คัดสรรสิ่งที่ดี” 7. “ครูเป็นผู้มีการศึกษาอย่างเหมาะสม” 8. “ครูเป็นผู้เสียสละ” 9. “ครูเป็นผู้ที่สามารถประเมินคุณค่านักเรียนได้” ซึ่งความหมายดังกล่าวมีส่วนสำคัญในการประกอบสร้างภาพตัวแทนครู “ครูเป็นผู้เพียบพร้อม” และ “ครูเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์” ดังจะแสดงในหัวข้อที่ 2 ต่อไป

1.2.2 กระบวนการที่สื่อความคิดความรู้สึก

กระบวนการที่สื่อความคิดความรู้สึก (mental process) เป็นกระบวนการที่แสดงด้วยคำกริยา 3 กลุ่ม ได้แก่ กริยาที่เกี่ยวกับความคิดความเข้าใจ กริยาที่เกี่ยวกับความรู้สึก และกริยาที่เกี่ยวกับการรับรู้ โดยมีผู้ร่วมเหตุการณ์ในกระบวนการดังกล่าว ได้แก่ ผู้คิด/ผู้แสดงการรับรู้-รู้สึก (senser) และสิ่งที่ทำให้เกิดคิด/รับรู้/รู้สึก (phenomenon) (Halliday, 1985; ญัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2556, น. 75) ผู้วิจัยพบว่าในวาทกรรมหนังสือ *ครูดีในดวงใจ* มีการใช้กระบวนการที่สื่อความคิดความรู้สึกซึ่งมีส่วนสำคัญในการประกอบสร้างภาพตัวแทนครู ดังนี้

ตารางที่ 3 การใช้กระบวนการที่สื่อความคิดความรู้สึกในวาทกรรมหนังสือครูดีในดวงใจ

ที่	กริยา ความรู้สึก	ตัวอย่าง สิ่งที่ทำให้รู้สึก	ความถี่	ร้อยละ	บทบาทของกลวิธี
1	มุ่งมั่น, ตั้งใจ	ปฏิบัติหน้าที่, พัฒนา ศิษย์, ทุ่มเท, สอน ฯลฯ	44	54.32	สื่อความหมาย “ครูมุ่งมั่น ตั้งใจ”
2	เชื่อมั่น, ยึด	จรรยาบรรณ, คติ, รักเมตตา, ผู้เรียน เป็นศูนย์กลาง ฯลฯ	17	20.98	สื่อความหมาย “ครูยึดและเชื่อมั่น หลักการความเป็น ครู”
3	รัก	ศิษย์, นักเรียน, โรงเรียน, การทำงาน ฯลฯ	13	16.04	สื่อความหมาย “ครูรักนักเรียน และการ ปฏิบัติงาน”
4	เอาใจใส่	นักเรียน, ผู้เรียน, หน้าที่ ฯลฯ	7	8.64	สื่อความหมาย “ครูเอาใจใส่ใน หน้าที่ของตน”
รวม			81	100	

การใช้กระบวนการที่สื่อความคิดความรู้สึกที่ปรากฏในวาทกรรมหนังสือครูดีในดวงใจ เป็นกระบวนการที่แสดงให้เห็นคุณสมบัติของครูดีในดวงใจที่ครอบคลุมไปถึงความรู้สึก ดังนั้นจึงเป็นกลวิธีสำคัญอีกกลวิธีหนึ่ง แม้ว่าจะปรากฏในความถี่ที่น้อยกว่ากระบวนการสภาพและกระบวนการที่สื่อการกระทำ จากตารางที่ 3 พบกริยาความรู้สึกในเชิงบวกทั้งสิ้น และสิ่งที่ทำให้รู้สึกเป็นลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพครู ไม่ว่าจะเป็นนักเรียน โรงเรียน การทำงาน หน้าที่ ฯลฯ โดยกลวิธีดังกล่าวมีบทบาทในการ

สร้างความหมาย “ครูดีในดวงใจ” ซึ่งสามารถเรียงตามความถี่ได้ดังนี้ 1. “ครูมุ่งมั่นตั้งใจ” 2. “ครูยึดและเชื่อมั่นหลักการความเป็นครู” 3. “ครูรักนักเรียนและการปฏิบัติงาน” 4. “ครูเอาใจใส่ในหน้าที่ของตน” ความหมายดังกล่าวเป็นส่วนสำคัญในการประกอบสร้างภาพตัวแทนของครู “ครูเป็นมากกว่าอาชีพ” และ “ครูเป็นผู้เพียบพร้อม” ซึ่งจะได้นำเสนอในส่วนต่อไป

1.3 การใช้มโนอุปลักษณ์

เลคอฟและจอห์นสัน (Lakoff & Johnson, 1980) อธิบายว่า อุปลักษณ์เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการรับรู้ของมนุษย์ มีส่วนในการกำกับระบบความคิดและวิธีการมองโลกของคนในสังคม ในทางกลับกัน เมื่อมนุษย์มีระบบความคิดความเชื่อและวิธีการมองโลกเช่นใด ก็จะได้แสดงออกผ่านถ้อยคำอุปลักษณ์ และนอกจากนี้ ชาร์เตอร์ริส-แบล็ค (Charteris-Black, 2011, p. 13) ยังได้ให้ข้อสังเกตว่า ถ้อยคำอุปลักษณ์มีพลังในการโน้มน้าวใจให้ผู้ฟังคล้อยตามที่ผู้ส่งสารต้องการนำเสนอได้ ทั้งยังมีคุณสมบัติในการเชื่อมโยงความคิดกับอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์อีกด้วย ดังนั้น อุปลักษณ์จึงเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความคิดและสามารถกำหนดมุมมองของผู้รับสารได้เป็นอย่างดีจากการศึกษาหนังสือ*ครูดีในดวงใจ* พบมโนอุปลักษณ์ที่เกี่ยวกับครูไทยทั้งหมด 23 ครั้ง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตารางที่ 4 มโนอุปลักษณ์ที่พบในวาทกรรมหนังสือ*ครูดีในดวงใจ*

มโนอุปลักษณ์	ความถี่	ร้อยละ
1. มโนอุปลักษณ์ [ครู คือ ช่าง]	8	34.78
2. มโนอุปลักษณ์ [ครู คือ แม่]	7	30.43
3. มโนอุปลักษณ์ [ครู คือ แบบพิมพ์]	6	26.09
4. มโนอุปลักษณ์ [ครู คือ สิ่งที่ทำให้แสงสว่าง]	2	8.70
	23	100

1.3.1 มโนอุปลักษณ์ [ครู คือ ช่าง]

มโนอุปลักษณ์ [ครู คือ ช่าง] เป็นการนำถ้อยคำที่อยู่ในวงความหมายของ “ช่าง” มากล่าวถึง “ครู” โดยใช้ “สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการก่อสร้าง” เป็นแบบเปรียบเทียบ และมี “ครู” เป็นสิ่งที่ถูกเปรียบ ซึ่งแสดงลักษณะคู่สัมพันธ์ (mapping) ได้ดังนี้

แบบเปรียบเทียบ (source domain)	สิ่งที่ถูกเปรียบ (target domain)
[สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการสร้าง]	[ครู]
ปั้น	สอนนักเรียน
หล่อหลอม	สอนนักเรียน
สร้าง	สอนนักเรียน

ตัวอย่าง

“อาชีพครูเป็นอาชีพที่ต้องรับผิดชอบ สอนคนและสร้างคนให้เป็นคนดี”

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2561, น. 104)

มโนอุปลักษณ์ [ครู คือ ช่าง] แสดงความเข้าใจบทบาทหน้าที่ของครูเสมือนหนึ่งช่างแบบต่าง ๆ ที่ต้องการผลิตผลงานออกมา ผ่านการใช้กริยา ปั้น หล่อหลอม สร้าง ซึ่งผลงานที่สร้างออกมาคือนักเรียน อุปลักษณ์ในลักษณะนี้แสดงให้เห็นว่าครูมิได้ถูกสร้างภาพให้เป็นเพียงอาชีพธรรมดาเท่านั้น หากแต่ยังเป็นส่วนสำคัญในการเป็นช่างที่จะสร้างคน ไปจนถึงสร้างชาติอีกด้วย

1.3.2 มโนอุปลักษณ์ [ครู คือ แม่]

มโนอุปลักษณ์ [ครู คือ แม่] เป็นการนำถ้อยคำที่อยู่ในวงความหมายของ “แม่” มากล่าวถึง “ครู” โดยใช้ “แม่” เป็นแบบเปรียบเทียบ และมี “ครู” เป็นสิ่งที่ถูกเปรียบ ซึ่งแสดงลักษณะคู่สัมพันธ์ (mapping) ได้ดังนี้

แบบเปรียบ (source domain)	สิ่งที่ถูกเปรียบ (target domain)
[แม่]	[ครู]
แม่	ครู
ลูกหลาน	นักเรียน

มโนอุปลักษณ์ [ครู คือ แม่] แสดงให้เห็นมโนทัศน์ที่ผู้ผลิตมองว่าครูมีบทบาทต่อนักเรียนเหมือนกับแม่ที่มีบทบาทต่อลูก ในสังคมไทย แม่มีบทบาทต่อลูกในทุกมิติ ตั้งแต่การอุ้มท้องจนคลอด ไปจนถึงการดูแลสุขภาพ โภชนาการ ความประพฤติ ความเป็นอยู่ ฯลฯ จนกระทั่งลูกเติบโต และแม้ว่าลูกจะเติบโตแล้วแต่ความสัมพันธ์ดังกล่าวก็ยังคงดำเนินต่อไป

ตัวอย่าง

“ครู... เปรียบเสมือนแม่” คอยให้คำสั่งสอน เป็นครูที่พูดจาสุภาพ กิริยามารยาทเรียบร้อย”

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2561, น. 51)

จากตัวอย่างจะเห็นว่ามีการใช้คำแสดงความเปรียบ “เปรียบเสมือน” แสดงลักษณะของการใช้ถ้อยคำอุปลักษณ์ ส่วนคุณสมบัติของความเป็นแม่ที่ตัวบทกล่าวถึงคือ “คอยให้คำสั่งสอน” แสดงให้เห็นบทบาทอันสำคัญที่ครูถูกคาดหวังให้ต้องปฏิบัติคือให้คำสั่งสอน นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงคำพูดและกิริยามารยาท ซึ่งก็อาจเป็นส่วนขยายให้เห็นว่าผู้เป็นครูที่ปฏิบัติหน้าที่เสมือนแม่จะต้องมีกิริยามารยาทและใช้คำพูดที่สุภาพด้วย

1.3.3 มโนอุปลักษณ์ [ครู คือ แบบพิมพ์]

มโนอุปลักษณ์ [ครู คือ แบบพิมพ์] เป็นการนำถ้อยคำที่อยู่ในวงความหมายของ “แบบพิมพ์” มากล่าวถึง “ครู” โดยใช้ “แบบพิมพ์” เป็นแบบเปรียบ และมี “ครู” เป็นสิ่งที่ถูกเปรียบ ซึ่งแสดงลักษณะคู่สัมพันธ์ (mapping) ได้ดังนี้

แบบเปรียบ (source domain)	สิ่งที่ถูกเปรียบ (target domain)
[แบบพิมพ์]	[ครู]
แม่พิมพ์	ครู
ผลงาน	นักเรียน

ตัวอย่าง

“แม่พิมพ์ของชาติ ถือเป็นคำที่มีคุณค่ายิ่งใหญ่ น่าเคารพ น่าศรัทธาเป็นอย่างมาก สำหรับครู..... ครูผู้ที่มีความรักศรัทธาในวิชาชีพครู”

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562, น. 96)

จากการวิเคราะห์มโนอุปลักษณ์ [ครู คือ แบบพิมพ์] พบว่าเป็นมโนอุปลักษณ์ที่เป็นที่รู้จัก แสดงให้เห็นมโนทัศน์ของผู้ผลิตว่าครูเป็นผู้ที่ทำหน้าที่เป็นแบบอย่างเพื่อผลิต “นักเรียน” ออกมาให้ตรงตามบรรทัดฐานความคาดหวังของสังคม

1.3.4 มโนอุปลักษณ์ [ครู คือ สิ่งที่ให้แสงสว่าง]

มโนอุปลักษณ์ [ครู คือ สิ่งที่ให้แสงสว่าง] เป็นการนำถ้อยคำที่อยู่ในวงความหมายของ “สิ่งที่ให้แสงสว่าง” มากล่าวถึง “ครู” โดยใช้ “สิ่งที่ให้แสงสว่าง” เป็นแบบเปรียบ และมี “ครู” เป็นสิ่งที่ถูกเปรียบ ซึ่งแสดงลักษณะคู่สัมพันธ์ (mapping) ได้ดังนี้

แบบเปรียบ (source domain)	สิ่งที่ถูกเปรียบ (target domain)
[สิ่งที่ให้แสงสว่าง]	[ครู]
ผู้จุดประทีป	ครู
ประทีป	ความรู้
เทียน	ครู
ความมืด	ความไม่รู้
ส่องทาง	แนะนำให้เห็นแนวทางที่ดี

ตัวอย่าง

“ผลงานและความดีของคุณครู... สมควรได้รับการยกย่องเป็นครูดีในดวงใจ สมควรเอาแบบอย่างในการปฏิบัติหน้าที่ครูผู้สอน เป็นเทียนส่องทางให้กับคุณครูที่กำลังปฏิบัติหน้าที่การสอนในยุคปัจจุบัน”

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562, น. 164)

จากการวิเคราะห์มโนอุปลักษณ์ [ครู คือ สิ่งที่ให้แสงสว่าง] พบว่ามีการนำเสนอใน 2 ลักษณะ คือ ในลักษณะของการเปรียบว่าครูเป็นผู้จุดประทีป โดยยังคงลักษณะของการทำหน้าที่ครูในฐานะบุคคล และเปรียบการสอนนักเรียนให้พ้นจากความไม่รู้ว่าเป็นเหมือนการจุดประทีปทางปัญญา

มโนอุปลักษณ์นี้แสดงให้เห็นบทบาทหน้าที่ของครูที่มีต่อศิษย์ และยังแสดงความต้องการที่เป็นเบื้องหลังของผู้ผลิตตัวบท นั่นคือการกำหนดบทบาทอาชีพของครูให้เป็นต้นแบบและผู้นำทาง และต้องสอนให้นักเรียนพ้นจากความไม่รู้ให้ได้ ซึ่งก็เป็นบทบาทที่ท้าทายในสังคมปัจจุบันที่มุมมองของเด็กรุ่นใหม่ที่มีต่อครูเปลี่ยนแปลงไป

กลวิธีการใช้มโนอุปลักษณ์เหล่านี้แสดงให้เห็นความคาดหวังของสังคม เป็นส่วนสำคัญในการประกอบสร้างภาพตัวแทนที่ว่า “ครูเป็นมากกว่าอาชีพ” มโนอุปลักษณ์ [ครู คือ แบบพิมพ์] มโนอุปลักษณ์ [ครู คือ ช่าง] มโนอุปลักษณ์ [ครู คือ สิ่งที่ให้แสงสว่าง]

และมโนอุปลักษณ์ [ครู คือ แม่] แสดงบทบาทหน้าที่ของครูซึ่งมากกว่าการสอน เป็นกลวิธีสำคัญในการประกอบสร้างภาพตัวแทน “ครูเป็นมากกว่าอาชีพ”

1.4 ประโยคที่สัมพันธ์กันแบบเหตุ-ผล

“ประโยคที่สัมพันธ์กันแบบเหตุ-ผล คือ ประโยคที่มีประเด็นสำคัญตั้งแต่ 2 ประเด็นขึ้นไป แสดงความสัมพันธ์ที่เป็นเหตุ-ผลต่อเนื่องกัน อาจมีคำเชื่อมแสดงความ เป็นเหตุปัจจัยและผลลัพธ์ที่ตามมา เช่น เพราะ จึง ทำให้ ฯลฯ หรือไม่มีก็ได้ อนึ่ง การแสดงเหตุ-ผลในที่นี้อาจมีการแสดงเหตุ-ผลต่อเนื่องกันมากกว่า 2 ประเด็นก็ได้” (นครินทร์ สำเภาพล, 2562, น. 130) จากการวิเคราะห์ว่าทกรรมหนังสือครูดีในดวงใจ พบการใช้โครงสร้างประโยคที่สัมพันธ์กันแบบเหตุ-ผล จำนวน 153 ครั้ง ดังนี้

ตารางที่ 5 ประโยคที่สัมพันธ์กันแบบเหตุ-ผลในวาทกรรมหนังสือครูดีในดวงใจ

ประโยคที่สัมพันธ์กันแบบเหตุ-ผล	ความถี่	ร้อยละ
1. ประโยคแสดงให้เห็นความสำเร็จ	132	86.27
2. ประโยคแสดงเหตุผลเกี่ยวกับอุดมการณ์ความเป็นครู	21	13.73
	153	100

1.4.1 ประโยคแสดงให้เห็นความสำเร็จ

เหตุ : ปฏิบัติหน้าที่ด้วยวิธีต่าง ๆ

ผล : ประสบความสำเร็จ

ตัวอย่าง

“ครู...ยังให้ความสำคัญในเรื่องของทักษะการอ่านการเขียนของนักเรียน จึงได้ คิดค้นนวัตกรรมการสอน “หนังสือมีชีวิต พัฒนาแนวคิดพิชิตการเรียนรู้ของ

นักเรียนในศตวรรษที่ 21” เพื่อนำมาแก้ไขปัญหาการอ่านและการเขียนของนักเรียน”

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562, น. 124)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าข้อความ “ครู...ยังให้ความสำคัญในเรื่องของทักษะการอ่านการเขียนของนักเรียน” เป็นส่วนที่เป็นสาเหตุ ผลก็คือ “จึงได้คิดค้นนวัตกรรมการสอน “หนังสือมีชีวิต พัฒนาแนวคิดพิชิตการเรียนรู้ของนักเรียนในศตวรรษที่ 21” โดยมีคำแสดงความเป็นผล “จึง” แสดงให้เห็นความเอาใจใส่ของครูที่ให้ความสำคัญกับทักษะที่สำคัญของนักเรียนคือการอ่านและการเขียน เป็นที่มาของการคิดค้นนวัตกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาการเรียนอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ และเกิดผลตามมาก็คือนักเรียนสามารถอ่านออกเขียนได้บรรลุวัตถุประสงค์ แสดงภาพตัวแทนของครูที่มีความเอาใจใส่ และเป็นนักคิดพัฒนานวัตกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาในการเรียนรู้ของนักเรียน

จะสังเกตเห็นได้ว่า การใช้ภาษาในลักษณะโครงสร้างเหตุผลเป็นการใช้ภาษาเพื่อโน้มน้าวทำให้ผู้อ่านเกิดภาพตัวแทนของครูในลักษณะที่เป็นผู้มีความสามารถ จนนำไปสู่การพัฒนาให้นักเรียนให้ประสบผลสำเร็จได้ในด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการประกอบสร้างภาพตัวแทนที่ว่า “ครูเป็นผู้เฝ้ายามพร้อม”

1.4.2 ประโยคแสดงเหตุผลเกี่ยวกับอุดมการณ์ความเป็นครู

เหตุ : มีอุดมการณ์ มีความรักความศรัทธาในการประกอบวิชาชีพครู

ผล : เลือกประกอบวิชาชีพครู

ตัวอย่าง

“ครู...มีความมุ่งมั่นที่จะเป็นครู ด้วยความศรัทธาต่อวิชาชีพครู เพราะเป็นอาชีพที่มีเกียรติ มีประโยชน์ต่อประเทศชาติ”

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562, น. 11)

จากข้อความแสดงให้เห็นว่าครูเป็นอาชีพที่ต้องมีอุดมการณ์ มิใช่เพียงอาชีพในการหารายได้เพื่อเลี้ยงชีพ ตัวบท “เพราะเป็นอาชีพที่มีเกียรติ มีประโยชน์ต่อประเทศชาติ” เป็นสาเหตุที่ทำให้ “ครู...มีความมุ่งมั่นที่จะเป็นครู ด้วยความศรัทธาต่อวิชาชีพครู” โดยมีคำแสดงความเป็นเหตุคือ “เพราะ” แสดงให้เห็นความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะประกอบอาชีพครู

การให้เหตุผลในลักษณะที่แสดงอุดมการณ์ของความเป็นครูนี้ต่อกย้ำให้เห็นภาพตัวแทนที่ว่า “ครูเป็นมากกว่าอาชีพ” เพราะไม่ใช่ใครก็เป็นครูได้ คนจะเป็นครูดีในดวงใจได้นั้นจะต้องมีอุดมการณ์ของความเป็นครู มีความรักศรัทธาในวิชาชีพด้วย

1.5 การใช้ประโยคที่สัมพันธ์กันแบบขัดแย้ง

“ประโยคที่สัมพันธ์กันแบบขัดแย้ง คือ ประโยคที่เสนอประเด็น 2 ประเด็นที่มีเนื้อความขัดแย้งกัน โดยอาจปรากฏคำเชื่อม แต่ แม้ว่า... ก็ ถึง ฯลฯ หรือไม่ปรากฏก็ได้ ประเด็นที่นำมาแย้งกันช่วยให้เห็นความคิดของผู้ส่งสารว่าให้ความสำคัญกับประเด็นใดมากกว่า” (นครินทร์ สำเภาพล, 2562, น. 141) ผู้วิจัยพบประโยคที่สัมพันธ์กันแบบขัดแย้ง จำนวน 10 ครั้ง ดังนี้

ประโยคแสดงความขัดแย้งเพื่อเน้นย้ำอุดมการณ์ความเป็นครู

ประโยค 1 : พบกับอุปสรรคปัญหาขณะปฏิบัติหน้าที่ครู

ประโยค 2 : ปฏิบัติหน้าที่จนประสบผลสำเร็จ

ตัวอย่าง

“ถึงแม้จะเป็นครูในอำเภอชายแดนเป็นถิ่นทุรกันดาร แต่ไม่เคยคิดย้าย เพราะรักและมุ่งมั่นที่จะสอนเด็กและร่วมพัฒนาโรงเรียนให้มีคุณภาพ”

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562, น. 144)

จากข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นประเด็นที่ผู้ผลิตต้องการนำเสนอ สำหรับประเด็นที่เป็นอุปสรรคต่อการใช้ชีวิต นั่นคือการอยู่ในพื้นที่ชายแดนทุรกันดาร ประเด็นที่นำเสนออุดมการณ์คือการไม่เคยคิดย้าย โดยใช้คำว่า “ถึงแม้” “แต่” เป็นคำแสดงการเชื่อมถ้อยคำ เนื่องจากปกติตามสิทธิของการรับราชการครู สามารถเขียนย้ายได้เมื่อครบระยะเวลาที่กำหนด การมุ่งนำเสนอประเด็นของการไม่เขียนย้ายเป็นการเพิ่มน้ำหนักประเด็นความรักและความมุ่งมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ครู กลวิธีนี้เป็นการใช้ภาษาเพื่อเพิ่มน้ำหนักความหมายได้อย่างแนบเนียน หากผู้รับสารไม่ได้พิจารณาอย่างรอบด้านก็อาจทำให้คิดได้ว่าครูที่ย้ายโรงเรียนไปสู่วิทยาลัยที่เจรียนนั้นเป็นผู้ที่มีความรักและมุ่งมั่นน้อยกว่าได้ แม้ว่าความเป็นจริงครูแต่ละคนมีพื้นเพที่แตกต่างกัน และมีปัจจัยความจำเป็นที่แตกต่างกันก็ตาม

การใช้ประโยคที่สัมพันธ์กันแบบขัดแย้งช่วยตอกย้ำภาพตัวแทน “ครูเป็นมากกว่าอาชีพ” แสดงให้เห็นประเด็นขัดแย้งที่ว่าแม้จะพบความยากลำบากแต่ครูก็ไม่ท้อถอย ยังยึดมั่นในอุดมการณ์ของความเป็นครู นำตนผ่านพ้นอุปสรรคปัญหาและทำงานจนสำเร็จได้

1.6 การใช้เสียง

ในงานวิจัยนี้ การใช้เสียง (voice) หมายถึง การปรากฏเสียงของผู้ร่วมเหตุการณ์ที่ถูกนำเสนอในหนังสือ*ครูดีในดวงใจ* ในลักษณะของการใช้ถ้อยคำที่ยกมากล่าวใหม่แบบตรง (direct reporting) ซึ่งณัฐพร พานโพธิ์ทอง ได้แสดงความหมายและความสำคัญของการวิเคราะห์ถ้อยคำที่ยกมากล่าวใหม่ตามแนวคิดของแฟร์คลัฟ (Fairclough) ไว้ว่า

“ถ้อยคำที่ยกมากล่าวใหม่แบบตรง (direct reporting) คือถ้อยคำที่ยกมากล่าวใหม่แบบคำต่อคำ แสดงโดยเครื่องหมายอัญประกาศ... คำถามสำคัญที่เป็นหลักในการวิเคราะห์ก็คือ “เสียง” ของใครบ้างที่ปรากฏในตัวตนและปรากฏแบบใด

ปีที่ 43 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2569)

เสียงของใครควรปรากฏแต่ไม่ถูกรวมไว้ และถ้อยคำที่ยกมากล่าวใหม่เหล่านั้น
ทำหน้าที่อะไรในตัวบท”

(Fairclough, 2003 อ้างถึงใน ญัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2556, น. 60-61)

ผู้วิจัยพบการใช้เสียงในวาทกรรมหนังสือครูดีในดวงใจ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 6 การใช้เสียงในวาทกรรมหนังสือครูดีในดวงใจ

ที่	บุคคลที่ใช้เสียง	บทบาทของกลวิธี	ความถี่	ร้อยละ
1	ครู	สื่อความหมาย “ครูมีอุดมการณ์ และหลักการในการทำงาน”	21	52.5
2	บุคคลอื่น	สื่อความหมาย “ครูมี คุณลักษณะที่เหมาะสม”	19	47.5
		รวม	40	100

1.6.1 การใช้เสียงของครู

เนื้อหาในหนังสือ “ครูดีในดวงใจ” ใช้กลวิธีการเล่าเรื่องเป็นส่วนใหญ่
ในบางครั้ง ผู้ผลิตเลือกใช้มุมมองของบุคคลที่ 1 คือครู เป็นผู้เล่าเรื่อง สะท้อนผ่านการใช้
สรรพนามบุรุษที่ 1 ข้าพเจ้า ดิฉัน กระผม ชื่อครู และ/หรือใช้เครื่องหมายอัฒประกาศ
กำกับข้อความ ซึ่งในงานวิจัยนี้จะเรียกแทนกลวิธีดังกล่าวว่า “การใช้เสียงของครู”
ดังแสดงในตัวอย่าง

ตัวอย่าง

“สำหรับข้าพเจ้า คำว่า “ครู” ไม่ใช่ผู้มีอาชีพรับจ้างสอนหนังสือ มิได้หวังเพียง
รายได้เป็นเงินตอบแทนเท่านั้น แต่ครูเป็นอาชีพที่มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี ที่จะต้อง

ดำรงไว้ให้สมกับที่ผู้คนยกย่องสรรเสริญ การเป็นครูที่ดีจึงไม่ใช่เรื่องง่าย ครู คือ ผู้สร้างคน”

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562, น. 76)

ตัวอย่างนี้ได้กล่าวถึงอุดมการณ์ของครูด้วยการระบุอย่างชัดเจน โดยใช้การปฏิเสธมูลบทที่ว่า “ครูคืออาชีพรับจ้างสอน” และนำเสนอว่าครูมีเกียรติ ศักดิ์ศรี ต้องดำรงตนให้สมกับที่ผู้คนสรรเสริญ โดยใช้เสียงของครูผู้ได้รับรางวัลในการเล่าเรื่องใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 “ข้าพเจ้า” ซึ่งอุดมการณ์ดังกล่าวหากสังเกตให้ดีก็จะพบว่าเป็นอุดมการณ์ที่ผ่านการอนุมัติจากผู้ผลิตตัวบทมาแล้ว อาจเป็นหนึ่งในอุดมการณ์ของครูก็จริง แต่ผู้ผลิตได้ขยายภาพอุดมการณ์นั้นและทำการรับรองให้มีความน่าเชื่อถือมากขึ้น ดังนั้นหากผู้ใดประสงค์ที่จะเป็นครูดีในดวงใจ ก็จำเป็นที่จะต้องยึดถืออุดมการณ์ที่ผ่านการรับรองนี้ด้วย

การใช้เสียงของครูเพื่อเล่าเรื่องราวแสดงอุดมการณ์และหลักการทำงานของครูนั้นเป็นส่วนที่ช่วยสร้างภาพตัวแทนครูเป็นมากกว่าอาชีพในอีกลักษณะหนึ่ง แสดงให้เห็นว่าผู้ที่ประกอบอาชีพครูได้นั้น การปฏิบัติหน้าที่สอนเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ จำเป็นต้องมีอุดมการณ์เต็มเปี่ยมและหลักการทำงานที่เหมาะสม จึงจะสามารถเป็นครูที่ดีหรือเป็นครูดีในดวงใจได้

1.6.2 การใช้เสียงของบุคคลอื่น

ผู้ผลิตเลือกใช้มุมมองของบุคคลที่ 3 ที่เกี่ยวข้องกับครู ได้แก่ นักเรียน ศิษย์เก่า ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้ปกครอง และชุมชนเป็นผู้เล่าเรื่อง แสดงให้เห็นผ่านการบรรยายว่าเป็นข้อความของนักเรียน ศิษย์เก่า ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้ปกครอง และชุมชน และใช้เครื่องหมายอัญประกาศกำกับข้อความ เพื่อแสดงคุณสมบัติด้านต่าง ๆ ของครู ทำให้เห็นว่าครูนั้นเป็นผู้เพียบพร้อม ดังที่แสดงในตัวอย่าง

นักเรียนและศิษย์เก่า

ตัวอย่าง

“เด็กหญิง..... บอกว่า ครู..... เป็นครูสอนวิชาภาษาไทยได้สนุกมาก มีการร้องเพลงและให้เล่นเกมด้วย บางครั้งคุณครูก็คุณนักเรียนที่ไม่ตั้งใจทำงานและไม่ส่งการบ้าน คุณครูหวังดีกับนักเรียนทุกคน มีน้ำใจช่วยเหลือให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่ไม่มีเงินกินขนม คุณครูแต่งตัวสวยงาม พูดจาไพเราะกับนักเรียน”

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562, น. 6)

ตัวอย่างนี้ใช้การอ้างถึงนักเรียนโดยใช้คำนำหน้า “เด็กหญิง” แสดงสถานะของความเป็นเด็ก และใช้เสียงของนักเรียนคนดังกล่าวในการเล่าประสบการณ์การเรียนรู้ของคุณลักษณะของครูที่นักเรียนชื่นชอบ คือ สอนสนุก ร้องเพลง ให้เล่นเกม หวังดี มีน้ำใจ แต่งตัวสวยงาม พูดจาไพเราะ สิ่งที่คล้ายกันคือแม้จะมีคุณลักษณะบางประการที่นักเรียนหรือเด็กไม่ชอบ เช่น การดุ แต่ก็มีการให้เหตุผลเพื่อสร้างความชอบธรรมให้การกระทำของครู คือ นักเรียนไม่ตั้งใจทำงานและไม่ส่งการบ้าน ทั้งยังเพิ่มน้ำหนักด้วยการบรรยายว่า ครูหวังดีกับนักเรียนทุกคน ทำให้เป็นการกระทำที่สมเหตุสมผล และอาจลดความรู้สึกไม่พอใจของผู้รับสารได้อีกด้วย

ผู้บริหารสถานศึกษา

ตัวอย่าง

“มีความเป็นครู เทียบพร้อมด้วยจรรยาบรรณวิชาชีพครู มีความรู้ความสามารถด้านภาษาไทยอย่างแท้จริง และมีภูมิปัญญาท้องถิ่น เพลงบอก เป็นที่ยอมรับในระดับประเทศ เสียสละแรงกาย แรงใจ เพื่อพัฒนานักเรียนโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนใด ๆ” คำชื่นชมจากใจผู้บริหารโรงเรียน....”

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562, น. 56)

ตัวอย่างนี้ใช้เครื่องหมายอัฒประกาศ แสดงถึงการใช้เสียงของบุคคลอื่น หลังจากบรรยายแล้วจึงได้ระบุว่าเป็นคำชื่นชมจากใจผู้บริหารโรงเรียน ซึ่งมีการระบุชื่อโรงเรียนของครูที่ได้รับรางวัลครูดีในดวงใจ จากการบรรยายจะเห็นคุณลักษณะของครูที่พึงประสงค์จากมุมมองของผู้บริหารโรงเรียน คือ มีความเป็นครู มีจรรยาบรรณ มีความสามารถ เป็นที่ยอมรับ เสียสละเพื่อนักเรียนโดยไม่หวังผลตอบแทน จะเห็นได้ว่า มุมมองของการเป็นครูดีในดวงใจของผู้บริหารโรงเรียน มีความแตกต่างจากมุมมองของนักเรียน กล่าวถึงสิ่งที่เป็นนามธรรมมากกว่า และเป็นการใช้คำบรรยายแบบกว้าง ๆ ไม่ได้ระบุพฤติกรรมอย่างชัดเจน ตลอดจนมีการอ้างถึง “ระดับประเทศ” ซึ่งกลายเป็นมาตรฐานคุณสมบัตินักครูดีในดวงใจ ซึ่งไม่พบในตัวอย่างที่มาจากนักเรียน

ผู้ปกครอง

ตัวอย่าง

“นางสาว... ผู้ปกครองนักเรียนชั้น ม.6 ครูเป็นคนดี อารมณ์ดี เป็นกันเอง สอนเด็ก ๆ ก็ไม่เครียด พูดกับผู้ปกครองก็ไม่ถือเนื้อถือตัว เป็นที่รักของเด็กนักเรียนและผู้ปกครองก็อยู่ด้วยก็สบายใจ”

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562, น. 194)

ตัวอย่างดังกล่าวใช้เสียงของผู้ปกครองนักเรียน โดยระบุชื่อนามสกุลและตำแหน่ง ทำให้เกิดความน่าเชื่อถือ แสดงคุณลักษณะของครูทั้งที่เกี่ยวกับการปฏิบัติงาน คือ สอนเด็ก ๆ ไม่เครียด และคุณสมบัตส่วนตัว เช่น อารมณ์ดี เป็นกันเอง ไม่ถือเนื้อถือตัว แสดงให้เห็นถึงความคาดหวังของผู้ปกครองที่มีต่อครูว่านอกจากในมิติของการทำงานเช่น การสอนแล้ว ครูดีในดวงใจยังต้องเป็นผู้ที่สามารถสร้างความพึงพอใจให้กับผู้ปกครองรวมถึงนักเรียนด้วย

จากการศึกษาตัวบท ผู้วิจัยพบสิ่งที่น่าสนใจคือการใช้เสียงของครูสื่อภาพ “ครูเป็นมากกว่าชีพ” และใช้เสียงของบุคคลอื่นเพื่อสื่อภาพ “ครูผู้เพียบพร้อม” และ

“ครูเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่โดยสมบูรณ์” แสดงให้เห็นการเน้นคุณค่าที่แตกต่างกัน ระหว่าง มุมมองของครูกับมุมมองของบุคคลอื่น สำหรับครูอาจเน้นคุณค่าที่อุดมการณ์ความเป็นครู ส่วนบุคคลอื่นให้เน้นคุณค่ากับคุณสมบัติความเพียบพร้อมและการปฏิบัติหน้าที่ครูอย่าง สมบูรณ์มากกว่า

1.7 การอ้างอิง

การอ้างอิง (reference) ในงานวิจัยนี้ หมายถึง การอ้างอิงบางสิ่งเพื่อเป็นหลัก ในการปฏิบัติหน้าที่ครู จากการวิเคราะห์ข้อมูลในหนังสือ*ครูดีในดวงใจ* พบว่าผู้ผลิตมัก อ้างอิงถึงรางวัลและนโยบายของภาครัฐซึ่งเป็นหน่วยงานต้นสังกัด เพื่อสนับสนุนให้เห็น ว่าครูเป็นผู้มีความสามารถอย่างยิ่งยวดและสามารถปฏิบัติตามสิ่งที่หน่วยงานต้นสังกัด กำหนดมาได้เป็นอย่างดี โดยพบการอ้างอิงทั้งสิ้น 135 ครั้ง แบ่งเป็นการอ้างอิงรางวัล จำนวน 103 ครั้ง และการอ้างอิงนโยบายรัฐ 32 ครั้ง สามารถแสดงได้ดังต่อไปนี้

1.7.1 การอ้างอิงรางวัล

เนื่องจากเป็นหนังสือรวบรวมผลงานครู เกือบทุกตัวบทจะอ้างถึงรางวัลต่าง ๆ โดยมากมักเป็นรางวัลในระดับประเทศ ดังแสดงในตัวอย่าง

ตัวอย่าง

“สำหรับครูได้รับโล่เกียรติยศและเกียรติบัตรระดับประเทศ บุคลากรต้นแบบ การปฏิรูปการเรียนรู้ “ได้รับรางวัลครูเกียรติยศ ครั้งที่ 1” (TEACHER AWARDS) สาขามูลนิธิรางวัลจากกระทรวงศึกษาธิการ”

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562, น. 116)

จากตัวอย่างจะสังเกตเห็นได้ว่าการระบุรางวัล ระดับรางวัลที่ได้รับอย่าง ชัดเจน เพื่อการันตีคุณภาพครูและสร้างภาพตัวแทนครูที่มีคุณภาพ เนื่องจากเคยได้รับ

รางวัลระดับประเทศมาก่อน แสดงคุณสมบัติส่วนตัวของครูนั้นคือการเป็นต้นแบบให้ครู
ผู้อื่นได้

1.7.2 การอ้างอิงนโยบายรัฐ

ครูในหนังสือ*ครูดีในดวงใจ* เป็นครูที่มาจากโรงเรียนในสังกัดสำนักงาน
คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ผู้วิจัยพบว่าตัวอย่างหลายตัวบท
มีการอ้างอิงนโยบายของต้นสังกัดคือกระทรวงศึกษาธิการ ดังจะเห็นได้จากตัวอย่าง

ตัวอย่าง

“ผลการทดสอบ O-NET วิชาวิทยาศาสตร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ได้คะแนน
ร้อยละเฉลี่ย 52.44 สูงกว่าระดับประเทศ”

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562, น. 86)

จากตัวอย่างได้แสดงให้เห็นจุดเน้นของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งนั่นคือ
กระทรวงศึกษาธิการมีประกาศ เรื่อง นโยบายการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติขั้น
พื้นฐาน (O-NET) โดยให้ผู้เรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และ
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ของสถานศึกษาในกำกับของกระทรวงศึกษาธิการ เข้ารับการ
ทดสอบ O-NET โดยจัดทดสอบพร้อมกันทั่วประเทศ ในบางปีมีการใช้คะแนน O-NET
ยื่นประกอบการสอบเข้าศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัย ทำให้โรงเรียนต่าง ๆ ต้อง
ดำเนินการตามนโยบายเพื่อพัฒนานักเรียนให้มีผลคะแนนการทดสอบทางการศึกษา
ระดับชาติขั้นพื้นฐานที่สูงขึ้น แม้ว่าในปี 2563 รัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการจะประกาศ
ให้การเข้ารับการทดสอบเป็นไปตามความสมัครใจ และไม่ได้ใช้คะแนนการทดสอบยื่น
ประกอบการสอบเข้าศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัยแล้ว แต่ปัจจุบันก็ยังพบว่าโรงเรียน
ต่าง ๆ ยังให้ความสำคัญกับผลการทดสอบนี้อยู่ในระดับสูง

จากตัวอย่าง สามารถวิเคราะห์ได้ว่าการใช้ภาษาโดยการอ้างอิงไม่ว่าจะเป็น การอ้างอิงรางวัลหรือนโยบายของรัฐ แสดงภาพตัวแทนครูไทยในลักษณะที่เป็นผู้สามารถ ปฏิบัติตามนโยบายของรัฐได้เป็นอย่างดี จนสามารถเป็นแบบอย่างให้แก่ครูผู้อื่นได้ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการประกอบสร้างภาพตัวแทน “ครูเป็นผู้เพียบพร้อม” เป็นที่น่าสังเกตว่าการนำเสนอภาพครูดีในดวงใจในลักษณะนี้ อาจหมายถึงการเป็นครูดีในดวงใจของ ภาครัฐหรือหน่วยงานต้นสังกัด เนื่องจากไม่ได้เน้นมุมมองของนักเรียนหรือลูกศิษย์

1.8 การใช้คำอ้างอิง

เมชินและเมเยอร์ (Machin & Mayr) ได้แสดงให้เห็นความสำคัญของการ เลือกใช้ศัพท์ว่า

“เป็นกลวิธีพื้นฐานที่ใช้ในวาทกรรม ผู้วิเคราะห์ควรพิจารณาว่าผู้ผลิตวาทกรรม ใช้คำศัพท์ใดบ้างและจงใจใช้คำกลุ่มใดหรือชนิดใดเป็นพิเศษ และหลีกเลี่ยงคำ กลุ่มอื่นหรือประเภทอื่นหรือไม่ การวิเคราะห์ความหมายของคำศัพท์และการ เลือกใช้แวดวงศัพท์เป็นหนทางหนึ่งที่จะเผยให้เห็นความหมายที่แอบแฝงและ ความคิดความเชื่อที่กำกับตัวบท”

(Machin & Mayr, 2012, p. 30 อ้างถึงใน
ศิริพร ภักดีผาสุข, 2561, น. 110-111)

ผู้วิจัยพบการใช้คำอ้างอิงในลักษณะของการใช้คำศัพท์บ่งอาชีพเป็นจำนวนมาก โดยการใช้คำศัพท์บ่งหน้าที่/อาชีพ (functional identification) คือ การนำคำศัพท์ เกี่ยวกับตำแหน่งหน้าที่หรืออาชีพมาใช้เรียกแทนผู้ที่ถูกกล่าวถึง สื่อให้เห็นว่าผู้ที่ถูก กล่าวถึง “ทำ” หรือ มี “หน้าที่” อะไร และมักเน้นให้เห็นความชอบธรรมในการกระทำ การพูดหรือการตัดสินใจต่าง ๆ จากการวิเคราะห์พบการใช้คำศัพท์บ่งหน้าที่/อาชีพ จำนวน 173 ครั้ง โดยปรากฏคำบ่งอาชีพครอบคลุมกับชื่อนามสกุล เป็นรูปแบบการใช้

คำอ้างถึงที่ปรากฏมากที่สุด จำนวน 96 ครั้ง ลำดับต่อมาได้แก่คำว่า “ครู” ปรากฏจำนวน 60 ครั้ง คำว่า “คุณครู” จำนวน 15 ครั้ง และคำว่า “อาชีพครู” จำนวน 2 ครั้ง ดังแสดงให้เห็นในตัวอย่าง

ตัวอย่าง

“คุณครูแต่งตัวสวยงาม พุดจาไฟเรากับนักเรียน”

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562, น. 6)

จากตัวอย่าง แม้จะเป็นลักษณะของบุคลิกภาพซึ่งเป็นเรื่องส่วนตัว อย่างเช่น “การแต่งตัว” ก็ถูกนำมาผูกติดกับความเป็นครู โดยจะเห็นว่าผู้ผลิตเลือกใช้คำอ้างถึง “คุณครู” ตามด้วยข้อความในการบรรยายลักษณะของบุคคลนั้น คือ แต่งตัวสวยงาม และพุดไฟเรากับนักเรียน แสดงให้เห็นความคิดของผู้ผลิตที่ผูกติดความเป็นครูกับการปฏิบัติตนของผู้ที่ประกอบอาชีพครู ซึ่งการใช้คำศัพท์บ่งหน้าที่/อาชีวดังกล่าวต้องประกอบร่วมกับคำกริยาจึงจะสามารถสื่อภาพตัวแทนได้

2. ภาพตัวแทนหลักในวาทกรรมหนังสือครูดีในดวงใจ

ผู้วิจัยพบว่าบางกลวิธีที่นำเสนอในข้อ 1 สามารถใช้สื่อภาพตัวแทนได้มากกว่า 1 ภาพ ซึ่งภาพตัวแทนที่พบล้วนเป็นภาพตัวแทนด้านบวก แสดงให้เห็นคุณสมบัติสำคัญของผู้ที่เป็น “ครูดีในดวงใจ” ผู้วิจัยจะนำเสนอตารางกลวิธีทางภาษาที่ใช้สื่อภาพตัวแทน และนำไปสู่การสร้างภาพตัวแทนหลักเพื่อให้เกิดความชัดเจน ดังนี้

ตารางที่ 7 ภาพตัวแทนหลักที่พบในวาทกรรมหนังสือ “ครูดีในดวงใจ”
และกลวิธีทางภาษาที่ใช้สื่อภาพตัวแทน

กลวิธีทางภาษา ที่ใช้สื่อภาพตัวแทน	ความถี่	ร้อยละ	ภาพตัวแทนหลัก		
			ครูเป็นมากกว่าอาชีพ	ครูเป็นผู้เพียบพร้อม	ครูเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ โดยสมบูรณ์
1. การให้นิยามโดยใช้กระบวนการที่เกี่ยวกับสภาพ	156	12.45			
1.1 “ครูเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรม”	56	4.47		✓	
1.2 “ครูเป็นผู้มีอุดมการณ์ความเป็นครู”	50	3.99	✓	✓	
1.3 “ครูเป็นอาชีพที่มีเกียรติ”	17	1.36	✓		
1.4 “ครูเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ”	11	0.88		✓	
1.5 “ครูเป็นแบบอย่าง เป็นผู้นำ”	11	0.88		✓	
1.6 “ครูเป็นผู้ได้รับการยอมรับ”	11	0.88		✓	
2. การใช้ชนิดกระบวนการที่สื่อการกระทำ และกระบวนการที่สื่อความคิดความรู้สึก					
2.1 ชนิดกระบวนการที่สื่อการกระทำ	482	38.47			
(1) “ครูเป็นผู้สร้างสิ่งต่าง ๆ”	147	11.73		✓	✓
(2) “ครูเป็นผู้พัฒนาสิ่งต่าง ๆ”	79	6.30		✓	✓
(3) “ครูเป็นผู้อบรมสั่งสอนนักเรียน”	71	5.67			✓
(4) “ครูเป็นผู้ให้”	56	4.47		✓	
(5) “ครูเป็นผู้ช่วยเหลือ”	48	3.83			✓
(6) “ครูเป็นผู้คัดสรรสิ่งที่ดี”	27	2.15			✓
(7) “ครูเป็นผู้มีการศึกษาอย่างเหมาะสม”	24	1.92		✓	

กลวิธีทางภาษา ที่ใช้สื่อภาพตัวแทน	ความถี่	ร้อยละ	ภาพตัวแทนหลัก		
			ครูเป็นมากกว่าอาชีพ	ครูเป็นผู้เทียบพหุพร้อม	ครูเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ โดยสมบูรณ์
(8) “ครูเป็นผู้เสียสละ”	24	1.92		✓	
(9) “ครูเป็นผู้ที่สามารถประเมินคุณค่านักเรียนได้”	6	0.48			✓
2.2 ชนิดกระบวนการที่สื่อความคิดความรู้สึก	81	6.46			
(1) “ครูมุ่งมั่น ตั้งใจ”	44	3.51		✓	
(2) “ครูยึดและเชื่อมั่นหลักการความเป็นครู”	17	1.35	✓		
(3) “ครูรักนักเรียนและการปฏิบัติงาน”	13	1.04		✓	
(4) “ครูเอาใจใส่ในหน้าที่ของตน”	7	0.56		✓	
3. การใช้มโนอุปลักษณ์	23	1.84			
3.1 มโนอุปลักษณ์ [ครู คือ ช่าง]	8	0.64	✓		
3.2 มโนอุปลักษณ์ [ครู คือ แม่]	7	0.56	✓		
3.3 มโนอุปลักษณ์ [ครู คือ แบบพิมพ์]	6	0.48	✓		
3.4 มโนอุปลักษณ์ [ครู คือ สิ่งที่ให้แสงสว่าง]	2	0.16	✓		
4. ประโยคที่สัมพันธ์กันแบบเหตุ-ผล	153	12.21			
4.1 ประโยคแสดงให้เห็นความสำเร็จ	132	10.53		✓	
4.2 ประโยคแสดงเหตุผลเกี่ยวกับอุดมการณ์ ความเป็นครู	21	1.68	✓		
5. ประโยคที่สัมพันธ์กันแบบขัดแย้ง	10	0.80			
ประโยคแสดงความขัดแย้งเพื่อยืนยันอุดมการณ์ ความเป็นครู	10	0.80	✓		

กลวิธีทางภาษา ที่ใช้สื่อภาพตัวแทน	ความถี่	ร้อยละ	ภาพตัวแทนหลัก		
			ครูเป็นมากกว่าอาชีพ	ครูเป็นผู้เทียบพหุ	ครูเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ โดยสมบูรณ์
6. การใช้เสียงของครูและบุคคลอื่น	40	3.19			
6.1 การใช้เสียงของครู	21	1.67	✓		
6.2 การใช้เสียงของบุคคลอื่น	19	1.52		✓	✓
7. การอ้างอิง	135	10.77			
7.1 การอ้างอิงรางวัล	103	8.22		✓	
7.2 การอ้างอิงนโยบายรัฐ	32	2.55		✓	
8. การใช้คำอ้างอิง	173	13.81			
การใช้คำศัพท์บ่งหน้าที่/อาชีพ	173	13.81	✓		
รวมจำนวนกลวิธีทางภาษาที่พบ	1,253	100			

ภาพตัวแทนหลักที่นำเสนอผ่านกลวิธีทางภาษาในหนังสือครูดีในดวงใจ มีดังนี้

2.1 ภาพตัวแทน “ครูเป็นมากกว่าอาชีพ”

ภาพตัวแทน “ครูเป็นมากกว่าอาชีพ” หมายถึง ครูมิได้เป็นเพียงอาชีพที่ทำเพื่อหาเลี้ยงชีพเท่านั้น หากแต่เป็นอาชีพที่มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี และมีอุดมการณ์ที่ยึดมั่น ซึ่งผู้ผลิตนำเสนอว่าเป็นสิ่ง “พิเศษ” ความหมายดังกล่าวใช้กลวิธีทางภาษาหลัก ได้แก่ 1. การให้นิยาม 2. กระบวนการที่สื่อความคิดความรู้สึก 3. มโนอุปลักษณ์ 4. ประโยคที่สัมพันธ์กันแบบเหตุผล 5. ประโยคที่สัมพันธ์กันแบบขัดแย้ง 6. การใช้เสียงของครู

7. การใช้คำอ้างถึง ผู้วิจัยได้แสดงตัวอย่างกลวิธีที่สื่อภาพตัวแทนบางส่วนไปแล้ว ในที่นี่จะยกตัวอย่างเพิ่มเติม ดังนี้

(1) การใช้โนอุปลักษณ์ [ครู คือ แม่]

ตัวอย่าง

“ครู... มุ่งมั่นถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เรียน เปรียบเสมือนแม่คนที่สอง ที่คอยดูแลให้ความรักและคำปรึกษาในทุก ๆ ด้านแก่ศิษย์”

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562, น. 174)

จากตัวอย่าง ผู้ผลิตใช้คำแสดงความเปรียบ “เปรียบเสมือน” แต่ไม่ใช่เปรียบว่าเป็น “แม่” หากแต่เป็น “แม่คนที่สอง” แสดงให้เห็นความคาดหวังและภาระการทำงานของครูที่อาจน้อยกว่าแม่คนที่หนึ่ง บทบาทของแม่คนที่สองซึ่งผู้ผลิตตั้งใจนำเสนอคือให้ความรัก คำปรึกษาในทุก ๆ ด้าน แสดงให้เห็นบทบาทที่ใกล้เคียงกับความเป็นแม่ อุปลักษณ์ในลักษณะนี้มาพร้อมกับความคาดหวังของสังคมที่แสดงภาพตัวแทนที่ว่า “ครูเป็นมากกว่าอาชีพ” เนื่องจากมีใช้ทำเพียงเพื่อหาเลี้ยงชีพ หากแต่มีบทบาทสำคัญต่อชีวิตของนักเรียน หากจะทำให้เห็นภาพชัดเจนมากขึ้น เราจะสังเกตเห็นได้ว่าอุปลักษณ์ “การประกอบอาชีพ คือ แม่” ในลักษณะนี้ มักไม่ค่อยปรากฏกับการประกอบอาชีพอื่น ๆ เช่น วิศวกรคือพ่อ ลูกค้าคือลูก แสดงให้เห็นนัยที่คนในสังคมว่ามีความคาดหวังและความรับรู้อาชีพครูที่แตกต่างไปจากอาชีพอื่น ๆ

(2) การให้นิยามโดยใช้กระบวนการที่เกี่ยวกับสภาพ “ครูเป็นอาชีพที่มีเกียรติ”

ตัวอย่าง

“ครูเป็นอาชีพที่มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี ที่จะต้องดำรงรักษาไว้ให้สมกับที่คนยกย่อง”

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2561, น. 104)

จากตัวอย่างจะเห็นว่าการให้คำนิยามโดยใช้กริยาสภาพ “เป็น” บรรยายคุณสมบัติของ “ครู” ซึ่งในบริบทไม่ได้กล่าวถึงครูเพียงคนเดียวเท่านั้น แต่หมายรวมถึงวงวิชาชีพว่า “เป็นอาชีพที่มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี” แสดงให้เห็นว่าผู้ผลิตให้คุณค่ากับอาชีพครูและแฝงนัยที่อาจสื่อได้ว่า เป็นอาชีพที่มีเกียรติ ศักดิ์ศรี ซึ่งความมีเกียรตินี้มาพร้อมกับความคาดหวังว่าครูจะต้องดำรงเกียรติ ศักดิ์ศรี สื่อให้เห็นว่าผู้ผลิตไม่ได้มองว่าครูเป็นอาชีพทั่วไป หากแต่เป็นอาชีพที่จะต้องมาพร้อมกับบทบาทหน้าที่ที่จะต้องดำรงตามที่สังคมคาดหวัง

2.2 ภาพตัวแทน “ครูเป็นผู้เพียบพร้อม”

ภาพตัวแทน “ครูเป็นผู้เพียบพร้อม” หมายถึง ครูเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติต่าง ๆ ครบถ้วนเกินกว่าความเป็นจริง เช่น เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมจริยธรรม มีคุณสมบัติทางการศึกษาที่เหมาะสม มีความรู้ความสามารถ เป็นผู้สร้างสรรค์พัฒนา ประสบความสำเร็จ เป็นแบบอย่างที่ดี เป็นผู้เสียสละ สามารถทำตามนโยบายได้อย่างดี มีความรักและเอาใจใส่ ฯลฯ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นผู้มีคุณสมบัติเพียบพร้อมตามมุมมองของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งเป็นหน่วยงานต้นสังกัด ผู้วิจัยพบกลวิธีทางภาษาหลักที่ใช้สื่อภาพตัวแทน ดังนี้ 1. การให้นิยามโดยใช้กระบวนการที่เกี่ยวกับสภาพ 2. กระบวนการที่สื่อการกระทำ 3. กระบวนการที่สื่อความคิดความรู้สึก 4. ประโยคที่สัมพันธ์กันแบบเหตุผล 5. การใช้เสียงของบุคคลอื่น 6. การอ้างอิง ผู้วิจัยจะแสดงตัวอย่างกลวิธีที่สื่อภาพตัวแทนเพิ่มเติมเพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจน ดังนี้

(1) การให้นิยามโดยใช้กระบวนการที่เกี่ยวข้องกับสภาพ สื่อความหมาย
“ครูเป็นแบบอย่าง”

ตัวอย่าง

“ครู...ครูชำนาญการ กลุ่มสาระวิทยาศาสตร์ ได้ยึดเป็นหลักในการอบรมสั่งสอน
ทั้งวิชาความรู้และเป็นแบบอย่างในการพูดไพเราะ เรียบร้อย สุภาพ อ่อนโยน
เป็นแบบอย่างในการแต่งกายด้วยชุดผ้าไทย”

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562, น. 74)

ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นว่าความเป็นแบบอย่างที่ถูกคาดหวังนั้น นอกจากจะ
คาดหวังให้เป็นแบบอย่างในส่วนของการประกอบอาชีพแล้ว ยังหมายรวมถึงลักษณะ
การปฏิบัติตนส่วนตัวของครูด้วย ในตัวอย่าง “พูดไพเราะ เรียบร้อย อ่อนโยน แต่งกาย
ผ้าไทย” เป็นบุคลิกลักษณะส่วนตัวหรือแม้แต่การแต่งกายซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานส่วน
บุคคลก็ถูกจำกัดด้วยกรอบที่กำหนดให้ครูต้องเป็นแบบอย่าง ซึ่งหลายครั้งเราสามารถพบ
เห็นข่าวซึ่งรายงานเกี่ยวกับความไม่เหมาะสมในการแต่งกายของครูแม้ไม่ได้ปฏิบัติหน้าที่
เช่น เมื่อไปเที่ยวพักผ่อน ก็ยังได้รับการคาดหวังว่าต้องแต่งกายเรียบร้อย อาจเพราะ
กรอบเรื่องคุณสมบัติด้านความเป็นแบบอย่างนี้เอง

(2) กระบวนการที่สื่อการกระทำ “ครูเป็นผู้มีการศึกษาที่เหมาะสม”

ตัวอย่าง

“ครู...จบการศึกษาสาขาการศึกษาปฐมวัยทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโท”

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562, น. 21)

ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นคุณสมบัติของครูผู้เพียบพร้อม นั่นคือกริยา “จบการศึกษา” มีผู้เป็นเป้าหมาย (goal) คือ “สาขาปฐมวัยทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโท” แสดงความหมายถึงการจบการศึกษาในสาขาที่ตรงกับการสอน อาจตีความได้ว่าเป็นผู้ที่มีวุฒิการศึกษาที่เหมาะสมกับการปฏิบัติหน้าที่ครู ในตัวอย่างนี้คือจบสาขาการศึกษาปฐมวัย โดยให้รายละเอียดเพิ่มอีกว่า “ทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโท”

ตัวอย่าง

“ทั้งยังมีความสามารถในการประสานสัมพันธ์และสร้างความเข้าใจอันดีกับผู้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน และหมั่นศึกษาหาความรู้ที่จำเป็นต้องใช้ในการปฏิบัติงานอยู่เสมอ”

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2561, น. 134)

จากตัวอย่าง แสดงให้เห็นความคาดหวังในการทำงานของครูในระดับที่กว้างมากขึ้น โดยไม่ได้จำกัดการเรียนรู้เพื่อจะนำไปสู่การสอนเพียงเท่านั้น เนื่องจากผู้เป็นเป้าหมาย (goal) คือ “ความรู้ที่จำเป็นต้องใช้ในการปฏิบัติงาน” แสดงให้เห็นว่าศาสตร์ความรู้ทางการสอนซึ่งมีผู้รับประโยชน์โดยตรงคือนักเรียนยังไม่เพียงพอ แม้ว่าในความคิดของคนทั่วไป การเป็นครูมีหน้าที่คือการสอนนักเรียน แต่ในความเป็นจริงภาระของครูมีมากกว่าการสอน ไม่ว่าจะเป็นการทำบัญชีจัดซื้อจัดจ้าง การบริหารงานบุคคล แม้กระทั่งการตรวจการก่อสร้าง ครูผู้เพียบพร้อมจึงมีคุณสมบัติในการเรียนรู้ที่จะปฏิบัติงานต่าง ๆ อยู่เสมอ ดังที่ตัวบทได้บรรยายไว้ สิ่งที่น่าสังเกตนั้นคือการบรรยายคุณสมบัติครูในลักษณะนี้ หากครูไม่ได้จบการศึกษาตรงสาขา หรือหากสามารถเรียนรู้ที่จะสอนในห้องได้อย่างเต็มที่ แต่ไม่สามารถเรียนรู้ที่จะปฏิบัติหน้าที่ที่นอกเหนือการสอนจะยังคงเป็นครูที่ดีหรือไม่ สิ่งที่หน่วยงานต้นสังกัดพึงกระทำคือการจัดสรรทรัพยากรให้เพียงพอและตรงต่อความรู้ความสามารถเฉพาะด้าน การยกย่องครูในลักษณะนี้เป็นไป

เพื่อปลอบใจหรือให้ขวัญกำลังใจเพื่อให้ครูเรียนรู้ในสิ่งที่ไม่ถนัด เพื่อตอบสนองต่อสิ่งที่รัฐยังไม่สามารถบริหารจัดการได้อย่างดี

(3) กระบวนการที่สื่อการกระทำ “ครูเป็นผู้ให้”

ตัวอย่าง

“มอบทุนการศึกษาจากเงินรางวัลที่ครูได้รับ ให้กับนักเรียนที่ขาดแคลนและ
สมทบทุนสร้างอาคารเรียน”

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562, น. 164)

จากตัวอย่างจะเห็นว่ามีการใช้กริยา “มอบ” โดยผู้ที่เป็นเป้าหมาย (goal) คือ “ทุนการศึกษาจากเงินรางวัลที่ครูได้รับ” และมีการระบุผู้ได้รับผลประโยชน์ (beneficiaries) โดยให้รายละเอียดอย่างชัดเจนคือ “นักเรียนที่ขาดแคลน” และ “การสร้างอาคารเรียน” การให้รายละเอียดของทั้งผู้เป็นเป้าหมายและผู้ได้รับผลประโยชน์ ช่วยเพิ่มน้ำหนักของการกระทำให้มีความสมเหตุสมผล แสดงให้เห็นทัศนะของผู้ผลิตได้เป็นอย่างดีว่าต้องการเสนอว่าคุณสมบัติของครูผู้เปรียบพร้อมที่สำคัญคือการให้ ผู้รับสาร อาจหลงลืมที่จะตั้งคำถามว่าครูที่ดีจำเป็นต้องให้ทรัพย์สินสมบัติของตนเพียงเท่านั้นหรือ ปัจจัยความจำเป็นของครูแต่ละคนก็มีความแตกต่างกัน หน้าที่ในการให้สิ่งเหล่านี้แท้จริง เป็นหน้าที่ของใคร

2.3 ภาพตัวแทน “ครูเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่โดยสมบูรณ์”

ภาพตัวแทน “ครูเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่โดยสมบูรณ์” หมายถึง ครูเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ ความเป็นครูได้อย่างสมบูรณ์ คืออบรมสั่งสอน ปลูกฝังทั้งวิชาการและคุณธรรม ส่งลูกศิษย์ไปสู่ความสำเร็จ พบกลวิธีทางภาษาหลักซึ่งใช้สื่อภาพตัวแทน ดังนี้

1. กระบวนการที่สื่อการกระทำ 2. กระบวนการที่สื่อความคิดความรู้สึก 3. การใช้เสียงของบุคคลอื่น ผู้วิจัยแสดงตัวอย่างกลวิธีทางภาษาที่สื่อภาพตัวแทน ดังนี้

(1) กระบวนการที่สื่อการกระทำ “ครูเป็นผู้อบรมสั่งสอนนักเรียน”

การใช้คำกริยาร่วมกับคำหรือกลุ่มคำ เพื่อแสดงให้เห็นการกระทำของครูโดยการใช้คำกริยา อบรม ถ่ายทอด สอน สั่งสอน ฝึก ปูทาง ผูกพัน ร่วมกับคำหรือกลุ่มคำต่าง ๆ จำนวน 71 ครั้ง ดังนี้

ตัวอย่าง

“สามารถสอนให้นักเรียนอ่านออกเขียนได้” จึงเป็นความภาคภูมิใจที่ได้ทำหน้าที่ครูด้วยความรักและศรัทธาในอาชีพนี้”

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562, น. 6)

จากตัวอย่างกริยาการกระทำ “สอน” มีการระบุผู้ที่เป็นเป้าหมาย (beneficiaries) คือ “นักเรียน” และมีการให้รายละเอียดถึงความสามารถของนักเรียนหลังได้รับการสอน นั่นคือนักเรียนสามารถอ่านออกเขียนได้ ซึ่งถือว่าเป็นการปฏิบัติหน้าที่ครูในการสอนได้อย่างสมบูรณ์ เนื่องจากสามารถทำให้นักเรียนมีความสามารถทางการเรียนที่สูงขึ้น

ตัวอย่าง

“สั่งสอนนักเรียนด้วยความรัก ความเมตตา ฝึกให้นักเรียนรู้จักคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ให้นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิต”

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2561, น. 196)

กริยาการกระทำ “สั่งสอน” ปรากฏผู้ที่เป็นเป้าหมาย (goal) คือ “นักเรียน” และมีรายละเอียดที่ช่วยขยายกริยา คือ “ด้วยความรัก ความเมตตา” แสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติหน้าที่ของครู ซึ่งไม่ได้เป็นการปฏิบัติทางกายอย่างเดียว แต่ยังครอบคลุมไปถึงการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรู้สึกจากใจอีกด้วย

กลวิธีการใช้กริยา “อบรม ถ่ายทอด สอน สั่งสอน ฝึก ปลุกฝัง” พบในความถี่สูง แสดงให้เห็นว่าผู้ผลิตต้องการเน้นย้ำถึงประเด็นการปฏิบัติหน้าที่ในการสอนของครู ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นหน้าที่หลักของผู้ที่ประกอบอาชีพครู แสดงให้เห็นว่าครูที่ได้รับรางวัลสอนสิ่งต่าง ๆ ให้นักเรียนซึ่งล้วนแต่เป็นการสอนที่ดี มีประสิทธิภาพ ทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ที่ดี และเป็นส่วนสำคัญของการประกอบสร้างภาพตัวแทนครูเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่โดยสมบูรณ์

(2) กระบวนการที่สื่อการกระทำ “ครูเป็นผู้ที่สามารถประเมินคุณค่านักเรียนได้”

ตัวอย่าง

“เป็นการสอนโดยวัดและประเมินผลความรู้ตามสภาพจริงและตรงตามศักยภาพของนักเรียน”

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562, น. 214)

จากตัวอย่าง กริยา “วัดและประเมินผล” มีผู้ที่เป็นเป้าหมาย (goal) คือ “ความรู้” และผู้ที่ได้รับประโยชน์ (beneficiaries) ก็คือ “ผู้เรียน” โดยสังเกตได้จากถ้อยคำที่อยู่ถัดมา การระบุในลักษณะนี้แสดงให้เห็นการกระทำของครูว่าเป็นผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ในการสอนได้ถูกต้องตามหลักการ เนื่องจากขั้นตอนของการเรียนการสอนจะสมบูรณ์ไม่ได้หากปราศจากขั้นตอนการวัดและประเมินผล เพื่อให้ทราบว่านักเรียนได้รับการเรียนรู้หลังจากที่ได้เรียนไปแล้วมากเพียงไร ซึ่งก็จะแสดงให้เห็นความสามารถทางการสอนของครูในอีกทางด้วย ในที่นี้มีการระบุรายละเอียดเพิ่มเติม คือ “ตามสภาพจริง”

“ตรงตามศักยภาพของผู้เรียน” เป็นศัพท์วิชาการซึ่งเป็นแนวทางการวัดและประเมินผลตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษากรณีศึกษาทางภาษาที่สะท้อนภาพตัวตนของครูไทยในหนังสือ “ครูดีในดวงใจ” ระหว่างปี 2561-2562 โดยใช้กรอบแนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ของฟาน ไดก์ (van Dijk, 2015) พบว่าตัวบทในหนังสือดังกล่าวนำเสนอภาพของครูผ่านกลวิธีทางภาษา 8 กลวิธี ได้แก่ 1. การให้นิยามโดยใช้กระบวนการที่เกี่ยวข้องกับสภาพ 2. การใช้กระบวนการที่สื่อการกระทำ และกระบวนการที่สื่อความคิดความรู้สึก 3. การใช้คำอุปมาอุปไมย 4. ประโยคที่สัมพันธ์กันแบบเหตุ-ผล 5. ประโยคที่สัมพันธ์กันแบบขัดแย้ง 6. การใช้เสียงของครูและบุคคลอื่น 7. การอ้างอิง 8. การใช้คำอ้างถึง ซึ่งกลวิธีเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการสร้างและส่งต่อภาพตัวตนของครูไทย 3 ลักษณะหลัก ได้แก่ 1. “ครูเป็นมากกว่าอาชีพ” 2. “ครูเป็นผู้เพียบพร้อม” 3. “ครูเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่โดยสมบูรณ์”

เมื่อพิจารณาจากการปรากฏของกลวิธีทางภาษา พบว่ามีการนำเสนอภาพตัวตน “ครูเป็นผู้เพียบพร้อม” โดยใช้กลวิธีที่หลากหลายมากที่สุด แสดงให้เห็นว่าภาพตัวตนดังกล่าวเป็นภาพตัวตนที่มีความโดดเด่น อาจเป็นเพราะลักษณะของตัวบทซึ่งเป็นการให้รางวัล จึงมุ่งนำเสนอคุณสมบัติต่าง ๆ ของครูเพื่อแสดงให้เห็นว่าเป็นผู้ที่เหมาะสมแก่การได้รับรางวัล ภาพตัวตนทั้งสามมีความสัมพันธ์กันในฐานะเป็นภาพตัวตนที่ช่วยส่งเสริมกัน โดย “ผู้เพียบพร้อม” จะต้องอาศัยความยึดมั่นศรัทธาในอุดมการณ์ความเป็นครู รวมถึงการปฏิบัติหน้าที่ในการสอนอย่างไม่บกพร่องด้วย

ผลการศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของธารารัตน์ เป็ดทิพย์ และมารศรี สอทิพย์ (2561) ซึ่งศึกษา “ภาพแทนครูในบทเพลงชุดครูดีในดวงใจ” พบภาพตัวตน “ครูผู้เป็นที่รักและยกย่องเทิดทูน” ซึ่งเป็นไปตามอุดมคติของสังคม เช่น เป็นผู้ให้ มีมานะ เป็นแบบอย่าง เสียสละ สอดรับกับภาพตัวตน “ครูเป็นผู้เพียบพร้อม” และ “ครูเป็น

มากกว่าอาชีพ” ที่พบในการศึกษาคครั้งนี้ และงานวิจัยของพิชญาวี ทองกลาง และ ทินวัฒน์ สร้อยกุดเรือ (2564) เรื่อง “กลวิธีการใช้คำกริยากับการประกอบสร้างภาพแทน ครูในเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับครู” พบภาพตัวแทน “ผู้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจ” และ “ผู้สั่งสอนและให้ความรู้แก่นักเรียน” สอดรับกับภาพ “ครูเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่โดยสมบูรณ์” นอกจากนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัย “ความสัมพันธ์ระหว่างกลวิธีทางภาษา กับชุดความคิดความเป็นครูในภาพยนตร์สั้นชุดหนึ่งครูของ 7-Eleven” ของกานต์ธีรา สมาลาวงษ์ และคณะ (2566) ก็พบชุดความคิดที่คล้ายคลึงกัน คือครูต้องทุ่มเทเสียสละ เมตตาต่อศิษย์และเป็นผู้พัฒนาเด็ก สอดคล้องกับภาพตัวแทน “ครูเป็นผู้เพียบพร้อม” และ “ครูเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่โดยสมบูรณ์”

ผลวิจัยนี้แสดงความแตกต่างกับงานวิจัยของสิริภาพ โพธิมา (2565) ที่ศึกษา “ภาพตัวแทนครูที่สื่อผ่านกลวิธีทางภาษาในวาทกรรมหนังสือพิมพ์รายวันไทย” ซึ่งพบว่า การนำเสนอภาพตัวแทนครูในหนังสือพิมพ์มักนำเสนอภาพด้านลบมากกว่าภาพด้านบวก ในขณะที่หนังสือ*ครูดีในดวงใจ*นั้นกลับนำเสนอภาพตัวแทนครูในด้านบวกทั้งสิ้น ความแตกต่างดังกล่าวสะท้อนให้เห็นอิทธิพลของ “ผู้ผลิต” ที่มีต่อการสร้างภาพตัวแทน ตามที่ฮอลล์ (Hall, 2013) ได้ชี้ให้เห็นว่าภาพตัวแทนมิได้มีสภาพเป็นกลาง แต่ได้รับ อิทธิพลจากจุดยืนและมุมมองของผู้ส่งสาร เนื่องจากหนังสือพิมพ์ในฐานะสื่อมักนำเสนอ ข่าวด้านลบเพื่อดึงดูดความสนใจผู้รับสาร ในขณะที่หนังสือ*ครูดีในดวงใจ*ในฐานะสื่อ ภาครัฐมีจุดประสงค์ในการยกย่องและสร้างแรงบันดาลใจแก่ครู และเมื่อเปรียบเทียบกับ งานวิจัยของสตามู (Stamou, 2001) ซึ่งศึกษาภาพตัวแทนครูและนักเรียนในบริบทการ ประทับในกรีซ พบว่างานวิจัยทั้งสองงานชี้ให้เห็นบทบาทของสื่อในการเสนอภาพ ตัวแทนที่ไม่อาจสะท้อนความเป็นจริงได้อย่างครบถ้วน โดยงานวิจัยของสตามูแสดงให้เห็นว่าการนำเสนอข่าวอาจสร้างทัศนคติเชิงลบต่อครูและนักเรียน ในขณะที่งานวิจัยนี้ แสดงให้เห็นภาพเชิงบวกโดยสิ้นเชิงซึ่งอาจสร้างภาพที่เกินความเป็นจริงได้เช่นกัน

งานวิจัยนี้มีส่วนสำคัญในการสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับกระบวนการสร้างความหมายและการรับรู้ของ “ครู” อย่างเป็นระบบ ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของ

วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ที่ต้องการ “ทำความเข้าใจ ดีแฉ และท้าทายความเหลื่อมล้ำทางสังคม” (van Dijk, 2015) จากผลการศึกษาเปิดเผยให้เห็นว่าการให้รางวัลแม้เป็นการให้ขวัญกำลังใจและยกย่องผู้ปฏิบัติหน้าที่ครู แต่ก็มีส่วนสำคัญในการถ่ายทอดอุดมการณ์บางประการแก่ครู ภาพ “ครูดีในดวงใจ” ในวาทกรรมชุดนี้ จึงมิใช่เพียงเป็นครูดีในดวงใจของ “เด็ก” หรือ “ลูกศิษย์” เท่านั้น แต่เป็นครูดีที่ทำตามนโยบายของ “ผู้ใหญ่” หรือหน่วยงานภาครัฐ

อย่างไรก็ตาม การนำเสนอภาพตัวแทนของครูในลักษณะอุดมคติเพียงด้านเดียวดังกล่าว แม้ว่าจะเป็นเพียงการนำเสนอข้อมูลของผู้ได้รับรางวัล ตัวบทซึ่ง “ผู้มีอำนาจ” เป็นผู้รับรองนี้อาจนำไปสู่ “การเป็นแบบอย่าง” ของคนในแวดวงอาชีพ และอาจนำไปสู่ภาพเหมารวมต่อผู้ที่ประกอบอาชีพครูคนอื่น ๆ โดยมองข้ามความเป็นจริงที่หลากหลายและซับซ้อนของชีวิตการทำงานของครูในบริบทปัจจุบัน ซึ่งครูจำนวนมากยังเผชิญกับข้อจำกัด ความกดดัน และภาระงานที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตและการทำหน้าที่ของตน ดังนั้น การสร้างสมดุลในการสะท้อนภาพครูทั้งด้านบวกและด้านที่เป็นข้อเท็จจริงจึงจะช่วยให้เกิดความเข้าใจในวิชาชีพครูอย่างรอบด้านยิ่งขึ้น

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กานต์ธีรา สมาลาวงษ์, ณัฏชา ศรีลาชัย, อชิรญา หวังสวัสดิ์ปรีชา และพรหมมินทร์ ประไพพงษ์. (2566). ความสัมพันธ์ระหว่างกลวิธีทางภาษากับชุดความคิด ความเป็นครูในภาพยนตร์สั้นชุดหนึ่งของ 7-Eleven. *วรรณวิทัศน์*, 23(2), 33-65.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2560). *วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกสิทธิ์และความเป็นอื่น* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- ณัฐพร พานโพธิ์ทอง. (2556). *วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ตามแนวภาษาศาสตร์: แนวคิดและการนำมาศึกษาวาทกรรมในภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธารัตน์ เป็ดทิพย์ และมารศรี สอทิพย์. (2561, 9 มีนาคม). *ภาพแทนครูในบทเพลงชุด “ครูดีในดวงใจ”* [เอกสารนำเสนอ]. การประชุมวิชาการเสนองานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาแห่งชาติ ครั้งที่ 19, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- นครินทร์ สำเภาพล. (2562). *ความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและภาพตัวแทนบุคคลพันธุ์ไทย ในวาทกรรมสนับสนุนบุคคลพันธุ์ไทยในสื่อสาธารณะ* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- พิชญาวี ทองกลาง และทินวัฒน์ สร้อยกุดเรือ. (2564). กลวิธีการใช้คำกริยากับการ ประกอบสร้างภาพแทนครูในเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับครู. *ชุมชนวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา*, 15(1), 209-222.
- ศิริพร ภักดีผาสุก. (2561). *ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์และแนวทางการ นำมาศึกษาภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษร ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สิรภพ โพธิมา. (2565). *ภาพตัวแทนครูที่สื่อผ่านกลวิธีทางภาษาในวาทกรรมหนังสือพิมพ์รายวันไทย* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2561). *ครูดีในดวงใจ พ.ศ. 2561*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2562). *ครูดีในดวงใจ พ.ศ. 2562*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2566). *การคัดเลือกครูเข้ารับรางวัลโครงการ “ครูดีในดวงใจ” ครั้งที่ 20 พ.ศ. 2566*. สืบค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2568 จาก <https://www.kruachieve.com/กิจกรรม/ครูดีในดวงใจ-ครั้งที่-๒๐/>

ภาษาต่างประเทศ

- Charteris-Black, J. (2011). Persuasion, speech making and rhetoric. In *Politicians and Rhetoric: The Persuasive Power of Metaphor* (pp. 1-27). London: Palgrave Macmillan.
- Hall, S. (2013). *Representation* (2nd ed.). London: SAGE.
- Halliday, M. A. K. (1985). *An introduction to functional grammar*. London: Edward Arnold.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphor we live by*. Chicago: University of Chicago Press.
- Stamou, A. G. (2001). The representation of non-protesters in a student and teacher protest: A critical discourse analysis of news reporting in a Greek newspaper. *Discourse & Society*, 12(5), 653-680. <http://www.jstor.org/stable/42888392>

van Dijk, T. A. (2015). Critical discourse analysis. In *The Handbook of Discourse Analysis* (pp. 466-485). Oxford: Blackwell.